N°. 24. Donderdag 24 Augustus 1905. 5de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling*. f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenl. » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel . . . . f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . - 0.09
» » » 1000 » . - 0.08
» » » 3000 » . - 0.07

Mededeelingen of **Ingezonden Stukken** moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan den *Secretaris*, H. L. VORSTENBOS, **42 Witte de Withstraat,** Den Haag.

Voor de **Administratie,** ook wat betreft **Abonnement** en **Verandering van woonplaats,** wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, **212 Riouwstraat,** voor **Advertentiën** tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" ***NIEUWE MOLSTRAAT 20,*** beiden Den Haag.

G. E. V. L. van Zuylen. †

Onze Vereeniging trof op het onverhoedst een zware slag door het verscheiden van den Voorzitter onzer Redactie-Commissie, den heer G. E. V. L. van Zuylen, na een kortstondige doch hevige ziekte.

«Wie van Zuylen was, wat hij deed voor de belangen van land en maatschappij, is genoegzaam bekend uit zijn arbeid zoowel in Indië als in Nederland,» schreven verschillende groote organen terecht in het woord aan de nagedachtenis gewijd van den ons allen, die hem kenden, dierbaren doode.

Als officier bij het wapen der genie gedurende 29-jarige loopbaan sedert 1857 steeds vol plichtsbetrachting, zijn diensten wijdend aan Koning en Vaderland, een toonbeeld van Moed, Beleid en Trouw, waarvan het eeremetaal gewaagt, dat zijne borst versierde sedert de tweede expeditie tegen Atjeh, nadat hem reeds voor zijn gedrag bij de expeditie tegen Nias in 1864 eene eervolle vermelding was toegekend, zag hij zijne voor het leger zoo nuttige loopbaan bekroond door zijne benoeming tot kolonel, chef van het wapen, waarbij hij den lande zoo gewichtige diensten had kunnen bewijzen.

Met voldoening kon hij dan ook bij zijne pensionneering in 1886 terugzien op de afgelegde carrière, die hem in verschillende deelen van den archipel voerde, nu eens in de wildernissen van Zuid-Borneo, dan op Nias, dan naar Atjeh, maar zoowel te midden van het krijgsrumoer als in ernstige uren op Java en elders, in hem den grondslag legde voor de liefde voor land en volk, waarvan hij zoo menigwerf deed blijken.

Hem was een groote gave verleend!

Wij jongeren, herinneren ons nog de waardevolle bijdragen van Eugenio Colonna aan het *Indisch Militair Tijdschrift* in de tachtiger jaren, en toen dan ook na zijne pensionneering, zijn werkzame aard zich verzette tegen de, hoezeer ook welverdiende zoete rust, na verrichten arbeid, achtte hij het zijn plicht, de hem verleende gave in dienst te stellen van de belangen van het land, dat hem meê boven alles dierbaar was geworden.

Kolonel van Zuylen had Indië lief.

Wij, die met hem samenwerkten in de laatste jaren van zijn nuttig, arbeidzaam leven, weten hoe na hem aan het harte lag het land, waar veel lief, maar ook een groot leed voor hem was weggelegd, weten hoe hij zich aangetrokken voelde tot dat land, niet in de laatste plaats om de politieke misslagen, waarvan hij in zijn militaire loopbaan lijdelijk getuige had moeten zijn, en tegen welker mogelijke herhaling hij tot het laatste streed.

Een werkzaam man is heengegaan.

We zouden bladzijden kunnen vullen, wanneer we zouden willen trachten een eenigermate juist beeld te schetsen van den omvang van den, door den afgestorvene verrichten arbeid in de laatste twintig jaren, toen hij zijn rust en verpoozing in rusteloozen, onverpoosden arbeid vond, een arbeid, niet alleen binnen de grenzen van zijn vaderland gewaardeerd, zooals bleek uit de hem verleende onderscheiding, toen hem in 1892 bij instelling der Oranje Nassauorde het officierskruis dier orde werd toegekend, doch ook daarbuiten, getuige de vele buitenlandsche orden, hem verleend.

Niets van aanbelang ontging zijn op zoo veelzijdig gebied ontwikkelden geest, wier uitingen bij tal van gelegenheden als gezaghebbend golden, gelijk nog ten vorigen jare op het Maritiem Congres te Lissabon bleek, toen dit zich met zijn voorstel vereenigde, strekkende om der regeering van de Amerikaansche Unie den wensch over te brengen, dat zij voor het grootsche werk van den aanleg van het Panama-kanaal, waarvoor de overledene zich als voor zoovele andere zaken van belang interesseerde, alsnog in overweging zou nemen om bij uitvoering het à-niveau-plan aan te nemen, waarmede de scheepvaart langs den nieuwen waterweg ten zeerste zou zijn gebaat.

Maar voor ons, leden van Oost en West, voor ons, zijne medewerkers aan dit blad, past het in de eerste plaats den overledene te herdenken en te eeren, als de grondlegger onzer Vereeniging, wien, als waardig zoon van het oude vaderland voor oogen stond het vaderland door de belangen van Neerlands schoonste kleinood te dienen.

Het koloniaal belang is een moederlandsch belang!

Dit was het motto, waarmede het «Woord vooraf» in het eerste nummer van ons orgaan besloot. Dit was de leuze, waaronder de overledene trachtte de belangstelling in het moederland op te wekken voor de aan Neerlands zorgen toevertrouwde landen en volkeren, waaronder hij de voldoening mocht smaken een aantal medestanders om zich heen te scharen, en onze Vereeniging in het leven te roepen.

Wat kolonel van Zuylen voor de Vereeniging, voor ons blad is geweest, wij kunnen daarover het beste oordeelen, die hem zagen werken, en hopen later daarop terug te komen, maar het past ons nu reeds in deze droeve ure onzen dank, onze hulde te brengen aan de nagedachtenis van dezen medestrijder en voorganger voor de propoganda der koloniale idee, in vorenstaand motto belichaamd, dat eens van Eems tot Westerschelde, van Maas tot Helders kuste moge weêrklinken door Neerlands beemden, hem ter eere, die daaraan zijne beste krachten wijdde.

Daartoe mede te werken zij onze hulde, Uwe hulde, leden van Oost en West, opdat steeds meer blijke dat niet te vergeefs heeft geleefd, gestreden, hij die U voorging in zoo menigen kamp tegen lauwheid, onverschilligheid en onrecht, opdat het eindelijk dag worde, waar nu reeds, dank zij de hulp, gelukkig reeds van velen! zoo in als buiten onze Vereeniging, de dageraad begint aan te breken.

Maar, terwijl we hier den afgestorvene eeren in zijn werken, richt zich onze blik met innige deelneming op de vrouw, die zijne laatste levensjaren verzoette en met hem meêlevend hem deed vergeten dat groote leed, door den Dood hem toegevoegd in gelukkigen eersten echt, met hem meêlevend, hem een steun, een trouwe helpster was bij moeilijken, vaak ondankbaren arbeid.

Presidente, een woord van hulde, een woord van troost, zoo troost thans mogelijk is in deze droeve ure:

Hij, die van U, van ons heenging, *heeft niet* vergeefs geleefd. Zijn, Uw werk leeft voort en zal blijven voortleven in de Vereeniging Oost en West, die in U hare leidsvrouwe vond in de moeielijke tijden, die nu achter haar liggen.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Inhoud van dit nummer.

Mededeelingen.

Van het Dagelijksch Bestuur.

In de Algemeene Vergadering, op den 2en Mei 1905 te Apeldoorn gehouden, is bepaald, dat het uit te keeren dividend van het kapitaal van f 5000 — zijnde de in 1900 goedgekeurde obligatieleening ten laste der Vereeniging *Oost en West* — over het jaar 1904 4 pCt. zal zijn.

Tegen inlevering van coupon No. 4 (dd. 1 April 1905) geschiedt de uitkeering door Mevrouw M. Ten Bosch—Bosscher, in het Vereenigingsgebouw Laan van Meerdervoort 195 te 's Gravenhage, van 10 uur v.m. tot 4 uur n.m.

De coupons No. 2, 3 en 4 zijn als onbetaalbaar vervallen, aangezien in vorige jaren geen dividend is kunnen uitgekeerd worden.

De Secretaris v/h. Hoofdbestuur,
SCHIMPF.

De verre toekomst. (*)

1885 schreven wij, toen wij in ons artikel over «Imperialisme» van de invoering van het stelsel der geconcentreerde stelling op Atjeh spraken, doch dit was 't gevolg van een vergeten bij de correctie, want reeds bij 't nalezen was het ons opgevallen, dat wij 't jaar der uitvoering hadden genomen in plaats van dat der invoering.

Het was in 1884, dat de chefs van staven, wapens en diensten te Batavia werden opgeroepen bij den legerbevelhebber, waar hen, namens den Gouverneur-Generaal werd bekend gemaakt, dat de Regeering tot terugtrekken en tot het innemen eener sterke defensieve stelling had besloten, waarin, gesteund door afsluitingsmaatregelen ter zee, de onderwerping van Atjeh zou worden afgewacht!

Aan die hooggeplaatste militaire autoriteiten werd de man aangewezen, die de uitvoering van het Regeeringsbesluit zou leiden en aan ieder van hen de taak opgegeven, die zij in 't bijzonder daarbij zouden hebben te vervullen. «Precies zooals men een broek bij den kleermaker bestelt» zei een hunner bij 't naar huis gaan.

(*) Bovenstaand opstel, het laatste van de hand van onzen hooggeachten hoofdredacteur, den heer **E. van Zuylen**, een toelichting en vervolg op het onlangs in het *K. W.* voorkomende hoofdartikel: **„Imperialisme"**, is helaas door Z. H. E. G. niet beëindigd mogen worden.

Desniettemin hebben wij gemeend, uit eerbied voor de majesteit van den dood, deze laatste pennevrucht van onzen begaafden voorzitter der redactie-commissie en leider van dit orgaan onzen lezers niet te mogen onthouden. R. C.

Nijverheid op Java.

I.

De Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek zal in haar October-vergadering de vraag behandelen: Welke regeeringsmaatregelen zijn nopens de nijverheid op Java in het belang der inlandsche bevolking te nemen?

Over deze vraag zijn praeadviezen verzocht aan de heeren H. van Kol, Mr. P. Maclaine Pont en J. Homan van der Heide. Aan het overzicht, in de *Indische Mercuur* van 8 Augustus jl. van deze praeadviezen gegeven, ontleenen wij, ons voor heden tot hetgeen deze adviseurs over de landbouwindustrie en speciaal de suikerindustrie in het midden brachten bepalende, het volgende:

De heer H. van Kol wijdt aan de voornaamste industrieën enkele bladzijden en wijst daarbij o.a. op de groote vlucht, die de suikerindustrie op Java heeft genomen, en de wijze, waarop aan de bevolking van Java een ruimer aandeel in de opbrengst dezer industrie zou kunnen worden verzekerd.

Na de langzame ontwikkeling dezer industrie te hebben geschetst, schrijft hij:

«Eerst nadat in 1870 het europeesch kapitaal de vrijmaking der cultuur na een hardnekkigen strijd had veroverd, nam de suikerindustrie een snelle vlucht.

In minder dan 1/3 eeuw steeg het aantal fabrieken van 95 tot 144, de bebouwde oppervlakte van 44,000 tot 117,000 bouws (1/14 van alle bevloeibare sawahs van Java) en de productie per bouw van 50 tot 106½ pikol suiker; een toename dus in opbrengst van niet minder dan 113 pct. Voor de wereldmarkt wordt thans jaarlijks door deze europeesche industrie een waarde van één honderd millioen geschapen. De inlander heeft het met zijn houten molentjes nog niet verder dan tot 30 à 50 pikol per bouw gebracht, en toch bedraagt het export (meestal naar Japan en China) in vele jaren ongeveer f 1.500.000 (Rapport Mr. Abendanon). De winsten echter door den Inlander behaald uit deze bij uitstek voor Java geschikte industrie zijn onbeduidend tegen over de millioenen daaruit door den vreemdeling getrokken. Voor een schamel loon van 25 à 30 cts. per 12 uren dag- of nacht-arbeid moet de Javaan zwoegen, de aanplant van suikerrijke rietstokken wordt hem in sommige gewesten verboden, om van al de misbruiken aan de europeesche industrie verbonden ditmaal niet te gewagen.

Moet ondanks het te wachten verzet van belanghebbenden hierom niet worden overwogen of de Javaan, die reeds zijn grond en arbeidskracht afstaat, ook niet in staat behoort te worden gesteld het intellect te leveren, met het kapitaal benoodigd voor die tropische groot-industrie bij uitnemendheid, waarvan dan al de winsten in het land blijven. Hoe dit laatste mogelijk is, reeds nu nog vóór de Javaan een hoogere opleiding zal hebben gekregen, dat kan men op de Antillen zien, en werd door mij o. a. op pag. 152/154 van *Naar de Antillen en Venezuela* beschreven.

Centraalfabrieken, voorzien van alle technische hulp- en vervoermiddelen der moderne wetenschap, ontvangen de grondstof, het suikerriet, van den Inlander, die het tegen bepaalde prijzen levert of een aandeel trekt van de winst. Op Trinidad wordt reeds ⅓ van alle riet aldus verkregen; op de Fidsjie-eilanden gaf deze methode meest gunstige resultaten, en voor Suriname wordt het denkbeeld van het oprichten van zulke fabrieken van Staatswege door een Commissie, door Gouverneur Lely benoemd, ernstig overwogen.

Hier heeft de Regeering een middel bij de hand om de industrieele opleiding van den Javaan voor te bereiden, aan veel onrecht en misstanden een einde te maken, en de gemeenschap te doen genieten van de voordeelen, die thans naar verre landen gaan en het land verarmen. Meer daarover te zeggen is onnoodig; de uitwerking der details moet ik aan anderen overlaten.»

Lijdt het dus voor den heer van Kol geen twijfel, dat de inlandsche bevolking op Java in dit opzicht slechts zal zijn geholpen door de industrieele opleiding van den Javaan en intusschen b. v. ten aanzien van de voornaamste industrie op Java, de suiker-industrie, van Staatswege in te grijpen ten einde aan arbeid en grondbezit den voorrang te verzekeren boven kapitaal en intellect — het geldt hier toch «reeds nu nog vóór de Javaan een hoogere opleiding zal hebben gekregen» (zie boven) al de winsten in het land te doen blijven — de heer Mr. Maclaine Pont gaat van een heel ander gezichtspunt uit en men zou zijn praeadvies als volgt kunnen resumeeren:

«Bevorder de vreemde industrie, dat deze tot verderen bloei gerake en de inlander zal er wel bij varen.»

Na te hebben betoogd dat de vreemde landbouw-industrie en met name de suiker-industrie aan de inlandsche bevolking grootere voordeelen afwerpt dan men gemeenlijk aanneemt, voert de heer Maclaine Pont ook de quaestie aan van het scheppen eener inlandsche naast de bestaande vreemde industrie. Tegen hen, die deze quaestie voorstaan, voert de schrijver het argument aan dat desbetreffende maatregelen geld kosten, dat uit de schatkist moet komen, waarin Europeanen en Chineezen in ruime mate het hunne moeten offeren, wil men den bodem niet te zien krijgen, en de vraag: »wat zou er van de 12 millioen opbrengst staatsspoorwegen en van de 16½ millioen invoerrechten en accijnzen overschieten, als de producten, die de europeesche en de chineesche landbouwindustrie vervoert en uitvoert eens wegvielen?"

Waar deze schrijver anderen, niet ten onrechte, van overdrijving beschuldigt, komt het vreemd voor deze zwakke punten in zijn betoog aan te treffen, waarbij zóóveel gewicht gehecht wordt aan het aandeel der vreemdelingen in een aantal belastingen, die tezamen 3 pct. uitmaken van de totale inkomsten, dat zulks den staat zou moeten weerhouden om uitgaven in het belang van land en volk te doen, die hun leeuwenaandeel leveren in de resteerende 97 percent, terwijl wat vorengestelde vraag aangaat, het den voorstanders der bevordering eener inlandsche landbouw-industrie zeker niet te doen is om de productie te laten wegvallen, maar om den inlander eene plaats te verzekeren onder de winsttrekkende producenten, met behoud en liefst uitbreiding der bestaande productie.

Van meer zakelijken aard komt ons dan ook het volgende door den schrijver aangevoerde voor:

1e. Ieder man van zaken weet, dat zeer vele ondernemingen, die gedurende jaren aan het daarin belegde kapitaal geen cent dividend bezorgden, in de hoop op de toekomst door de eigenaars op de been gehouden werden en worden: al die jaren leverden zij, al werkten sommigen zelfs met verlies, aan de inlandsche bevolking op hunne beurt een bron van bestaan op en betaalden zij belasting.

2e. Een hoogst belangrijk deel van het, in den europeeschen of chineeschen landbouw, of door

andere bronnen van inkomsten door Europeanen en Chineezen op Java verdiende geld blijft daar te lande en wordt gestoken in de bestaande ondernemingen als uitbreiding en in nieuwe ondernemingen zoowel op Java als in de Buitenbezittingen. Vele daarvan gelukken, zeer vele mislukken, doch het geval is niet denkbaar dat Inlanders en de fiscus daar geen geld aan verdiend hebben.

Dit alles leidt schrijver tot de stelling dat de landbouw-industrie der vreemdelingen absoluut onmisbaar is voor den Inlander op Java, en dat bij de onvermijdelijke verdubbeling der bevolking in elke 35 jaar, uitbreiding dier industrie noodig is, wil de bevolking aan geld komen om rijst te koopen, en wil de schatkist aan de middelen komen, om in zijne behoeften te voorzien.

De maatregelen in het belang der industrie te nemen? Geene — onthouding van bemoeienis, stil laten werken, maar oppassen tegen knoeien van de zijde van minderwaardige sujetten, die men overal aantreft, zij de door de regeering te volgen gedragslijn, waarbij volgens schrijver wijders niet uit het oog mag worden verloren:

1e. Nederlandsch Indië heeft vreemd kapitaal noodig als water.

2e. Voor vreemd kapitaal is overal in de wereld winstgevende plaatsing te vinden buiten Nederlandsch Indië.

Van aanmoediging en bevordering der inlandsche kleine suiker-industrie, gelijk onlangs nog door de *Nieuwe Cour.* werd aanbevolen en door den heer Mr. Abendanon in zijn nijverheidsrapport voorgesteld, verwacht deze schrijver weinig heil, terwijl tegen de quaestie der oprichting van centraal-fabrieken, als door den heer van Kol bedoeld, eene mislukte proeve van tempo dahoeloe wordt aangevoerd — toen zooveel geliefhebberd werd uit ruime beurs.

Ook de heer Homan van der Heide, die voor Java's industrieele toekomst aan uitbreiding der bestaande, levensvatbaar gebleken landbouw-industrie den voorrang toekent, verwacht geen heil van den inlandschen kleinbouw. Hij schrijft:

«Dat ook op het gebied van de landbouw-industrie op Java de grootindustrie de aangewezen weg is, zal weinig toelichting behoeven.

De kleine landbouwers toch zijn niet bij machte de installaties en hulpmiddelen aan te schaffen, die voor de behoorlijke bewerking van het product noodig zijn. En ook indien dit wel het geval was, zouden zij nog niet in staat zijn het product, met name de thee en de tabak, op een zoodanig doelmatige wijze te bereiden als voor een geregelden, voordeeligen afzet noodig is, omdat daarvoor veel meer industriëele en commerciëele vakkennis vereischt wordt, dan men van het gros der inlandsche kleinbouwers kan verwachten.»

En verder:

«Zelfs het kweeken van suikerriet en van de thee- en tabaksaanplant door de indische kleine landbouwers voor eigen rekening en risico, met het doel het ruwe landbouwproduct aan de bereidings-etablissementen te verkoopen, is op Java in 't algemeen niet doelmatig gebleken, en heeft zelfs, naar algemeen wordt erkend, wat de tabak betreft, tot zoodanigen achteruitgang van het product geleid, dat de industrie er door in verscheidene streken in verval is geraakt.

Dat de in 't klein gedreven thee-industrie in China sterk terrein heeft verloren en voortgaat te verliezen, tegen de in 't groot gedreven thee-industrie in Assam, Ceylon en Java is algemeen bekend. Hetzelfde is het geval met de nog slechts betrekkelijk in 't klein gedreven suiker-industrie in China en in Voor- en Achter-Indië. In Siam b. v. voerde men 50 jaar geleden suiker bij scheepsladingen uit, en thans wordt voor ongeveer 1 millioen gld. aan suiker ingevoerd. In Britsch-Indië is de suikerrietaanplant, van ongeveer 3 millioen acres omstreeks 1890, langzamerhand teruggegaan tot ongeveer 2½ millioen acres in 1902, niettegenstaande men zich daar veel moeite geeft om door betere molens en pannen, de kleine suikerproducenten er bovenop te houden.

Men moge het betreuren dat ook op dit gebied de groot-industrie alleen levensvatbaarheid blijkt te bezitten, doch mag dit natuurlijk geen reden zijn tegen den stroom in te willen gaan. Om gunstige resultaten te bereiken, moet bij economische maatregelen met de werkelijke toestanden rekening gehouden worden, moeten deze op de realiteit gegrond zijn. Economische politiek is reaal-politiek en geen gevoelszaak.

Om levensvatbaar te zijn, zal de landbouw-industrie in 't groot gedreven moeten worden.»

De, door den heer Homan van der Heide in het belang der industrie op Java verder aanbevolen maatregelen, het den ondernemers zoo gemakkelijk mogelijk maken om de noodige geschikte gronden te verkrijgen, bestuursbemoeienis bij den verhuur van gronden voor de suikercultuur tot het voorkomen van misstanden, uitbreiding van irrigatie, hebben dan ook slechts betrekking op de vreemde landbouw-industrie, met dien verstande dat irrigatie natuurlijk ook aan den inlandschen landbouw zal ten goede komen voor de teelt van inlandsche gewassen.

Het voorbeeld eener eventueele door den staat te financieeren textiel-industrie onder de oogen ziende, stelt de schrijver, aan de hand van aan de katoen-industrie in Britsch Indië ontleende gegevens, het economisch rendement van het daarin te beleggen kapitaal voor de inlandsche bevolking op slechts 20 percent tegen een van 65 percent, b. v. door irrigatie van de Solo-vallei te verkrijgen uit meerdere opbrengst der sawahs en den verhuur van gronden voor de rietcultuur aldaar.

Wij hebben in het vorenstaande getracht in het kort de denkbeelden der heeren van Kol, Maclaine Pont en Homan van der Heide weer te geven, zonder daaraan onzerzijds veel toe te voegen.

Wat ons zelven aangaat, kennen onze lezers onze opinie, neergelegd in verschillende artikelen in dit blad, en we kunnen hier nog wel bijvoegen, dat hetgeen de beide laatstgenoemde schrijvers aanvoerden tegen de uitvoering van een denkbeeld, dat elders met succes wordt toegepast, ons nog geenszins overtuigd heeft van de onmogelijkheid om zelfstandige medewerking met de daaraan verbonden voordeelen aan den inlandschen landbouwer te verzekeren ten aanzien van Java's voornaamste industrie.

Week-Overzicht.

De telegraaf bracht ons na de berichten betreffende den voorspoed onzer wapenen in Boni een groote teleurstelling door de tijding eener overvalling van een bivak in het Tapa-toeansche in Atjeh, waarbij niet minder dan 23 der onzer sneuvelden, waaronder een officier, de luitenant Donner, en een aantal geweren verloren gingen. Wel lieten ook de aanranders een 22 dooden in onze handen achter, maar voor den Atjeher weegt de winst van een 15 geweren best tegen het geleden verlies op.

Dat er zooveel van de aanranders vielen, wijst er onzes inziens op, dat de overvallen troep zich spoedig wist te herstellen. Men vraagt zich wellicht af, hoe het mogelijk was, dat de troep zich liet overvallen. In de latere jaren is het Atjeh garnizoen in hooge mate mobiel geworden, wat naast de groote voordeelen, die duidelijk in het oog springen met het succes, waarmede de militaire actie werd bekroond, ook een nadeel biedt, dat men helaas meê in den koop moet nemen.

In bentings opgesloten als vroeger, was men zeker niet te worden overvallen, maar de toestand in Atjeh voor 1896 leert ons wat daarmede wordt bereikt.

Wij kennen de omstandigheden nog niet, waaronder de overvalling plaats had, maar wij meenen dat er nog volstrekt geen sprake behoeft te wezen van mindere waakzaamheid der onzen, naar aanleiding van dezen welgeslaagden verrassenden aanval van een doorzettenden inlandschen vijand, wien het blijkbaar in hoofdzaak om gewerenroof te doen was.

Toch zouden wanneer dergelijke gevallen zich dikwerf herhalen — gelijk nu in korten tijd bij twee gelegenheden het geval was — de gevolgen minder gunstig kunnen wezen, en we opperen daarom de vraag of het niet mogelijk zoude wezen om met behoud van denzelfden graad van mobiliteit, een passend gebruik te maken van de middelen, door de hoogst vluchtige versterkingskunst tegenover een inlandschen vijand aan de hand gegeven.

Het optreden van het nieuwe ministerie maakte drie Kamerverkiezingen noodig, één in elk van twee Rotterdamsche districten en één te Arnhem.

Voor laatstgenoemd district is tegenover den candidaat der liberalen, de heer A. Eland, van antirevolutionnaire zijde de heer Idenburg, afgetreden minister van koloniën, gesteld.

Getrouw aan onze leuze dat het koloniaal belang is een moederlandsch belang, afgescheiden van partij-politiek, wenschen wij den heer Idenburg het beste succes toe bij zijn pogen om een zetel te verwerven in ons wetgevend lichaam, waarin men hem zelfs van oud-liberale zijde ongaarne blijkt te willen missen.

Uit de Pers. De overvalling bij Bakongan. *Nieuwe Ct.* Indische ambtenaren. *id.* Het oproer te Gedangan. *Alg. Hbl.* van 12 dezer. Boni. *id.* van 13 dezer. Kolonisatie in Suriname. *Vad.* van 19 dezer. Loewoe en Possostreek. *id.* van 16 dezer.

Het verschil tusschen de berichten door de bladen ontvangen omtrent de overvalling onzer troepen bij Bakongan en dat, hetwelk door de Regeering werd gepubliceerd, in welk laatste o. a. geen melding gemaakt werd van het sneuvelen van 16 inlandsche minderen, gaf de *Nieuwe Ct.* aanleiding inlichtingen in te winnen, die haar aantoonden, dat het regeeringsbericht niet gaf wat de regeering werkelijk wist, waarom zij om licht in deze zaak vroeg, hetgeen ook werd verstrekt. De minder gunstige particuliere berichten werden door dit licht helaas bevestigd.

Hetzelfde blad wijst er op dat nu er zulk een groot gebrek aan ambtenaren in Indië bestaat, men wel de hand zou mogen lichten met de inlijving voor werkelijken dienst van jongelieden, die hunne examens hebben afgelegd en voor uitzending in aanmerking komen. Aan »oorlog« schijnt men echter hiervan niet te willen weten, en acht men het wel goed om jongelieden, die later gezag moeten uitoefenen, ook te leeren zich naar het gezag te voegen.

Het onlangs openbaar gemaakt Koloniaal verslag geeft het *Alg. Hbld.* aanleiding tot de opmerking, dat de daarin vervatte gegevens betreffende het oproer te Gedangan aantoonen dat dit geen uiting van algemeene ontevredenheid was en geen politieke beteekenis had, maar door een ondergeschikt inlandsch ambtenaar was uitgelokt om zijn chef, den regent van Sidhoardjo, een kool te stoven.

In zijn nummer van den 12en zeide het *Alg. Hbld.* bij bespreking der vraag, wat nu in Boni diende te geschieden, de voorkeur te geven aan het bestuur van dat land door den *hadat* onder presidium van een europeesch ambtenaar boven annexatie en instelling van inlandsche regentschappen in die streek, waar de inlandsche regenten in de gouvernementslanden van Celebes nog onlangs niet allen betrouwbaar bleken.

Hetzelfde blad geeft eene opsomming van de rijkssieraden van Boni, waaronder heel wat curiosa en antiquiteiten zijn, zooals een vlag door Speelman nog aan den toenmaligen radja van Boni geschonken, een zware gouden ketting en twee ijzeren ringen in elkaar van de Kompenie als symbolen van het verbond tusschen haar en Boni.

Het *Vaderland* komt in zijn nummer van den 19en dezer met betrekking op de kolonisatieplannen voor Suriname, naar aanleiding van de theorie der schadelijke inwerking van de loodrechte zonnestralen op blanken in de tropen, tot de volgende conclusie:

»En nu zou het tropenland Suriname de eenige uitzondering op den regel vormen? De kans daarop is zoo gering dat aan een proefneming geen enkel nederlandsch boerengezin mag worden gewaagd.«

Het blad is al zeer spoedig met zijne conclusie gereed, waar vorenbedoelde theorie nog geenszins bewezen is en wel eens als de heele leproline-theorie van Dr. Rost te Rangoen als het op de praktijk aankomt in elkaar zou kunnen rollen.

In hetzelfde blad van 16 dezer bepleit de heer Jellesma de bevrijding der bewoners van de Posso-streek van den invloed en de macht van Loewoe. Dat dit noodig is blijkt ook uit wat de zendeling Cremer van daar aan het Zendingsgenootschap schreef.

Oost-Indische Berichten.

Uit Priaman wordt niet veel goeds aan de *Sumatrabode* gemeld omtrent den afloop van den oogst in die afdeeling.

Om te beginnen met Kajoe Tanam, hadden de negaris Goegoek en Andoering niets, Kajoe Tanam, Rapala Ilalang en Sitjintjin miniem weinig binnen te halen. In andere negaris werd hier en daar wat product verkregen; zoo Sintoek, Poenggoeng Kasik en Toboh Gadang.

In de onderafdeeling Priaman was in de larassen Priaman, Piloebang, VII Kota, V Kota en Manggoeng de oogst zeer veel lager dan in de gemiddeld gunstige jaren. In Oelakan zijn veel leege doppen te constateeren; het gewas staat daar voor een deel nog te velde. Daarvan was een deel rijp. Veel stoelen zijn afgestorven.

In de V Kota is men begonnen met het schoonmaken der waterleidingen.

En nu Loeboek Basoeng; ook in de III Loehak en Bawan, die tot nu toe vrij waren gebleven van ziekte in het padigewas, werden nu de bladeren rood en geel, en stierf het gewas stoelsgewijs. In de negari Sitalang zal zoo goed als niets geoogst worden; Batoe Kambing en Bawan zullen slechts van de helft van de bebouwde uitgestrektheid oogsten. Onder Sitanang is het wat beter.

Zoowel in Kajoe Tanam als in Priaman en Loeboek Basoeng is men nu aangewezen op de eventueele productie van droge gewassen. In Kamoemoean, Soengei Sarik, Paingan en Gasan Gadang is geen padi meer. Men eet nu oebi, sagoe en andere producten van droge gewassen, op wier aanplant met den meesten ernst werd aangedrongen. In de XII Kota is daaraan niet naar eisch voldaan, in Loeboek Basoeng en Manggopot wel.

Het detachement, dat op de **Mentawei-eilanden** dienst heeft gedaan als mobiele colonne, is thans in 't garnizoen teruggekeerd.

De laatste tochten, na het eiland Siberoet afgepatrouilleerd te hebben, hadden plaats op het eiland Sikabau of Zuid-Pora, waar ook de zendingspost Sioban gelegen is. Vijandelijkheden hebben nergens plaats gehad; de bevolking was zeer tegemoetkomend en bood den mannen klappers aan, om zich daaraan te laven. Zelfs zijn er verschillen, die aanleiding tot vijandelijkheden tusschen kampongs onderling zouden kunnen geven, beslecht. Het is trouwens bekend, dat de bevolking van Sikabau veel zachter van aard is dan die van Siberoet, waar echter ook geene conflicten ontstaan zijn.

De laatste tocht duurde tien dagen en had plaats in prauwen stroomopwaarts langs de Silaba-laba-rivier, beZ. Sioban. De prauwen werden aan boord van de »Condor« geheschen en medegevoerd naar Emmahaven.

De correspondent te Batavia van de *N. Crt.* seinde dat de zending van den heer van de Stadt naar China tot aanwerving van koelies voor **Banka** geheel is mislukt.

Over de **middelen in Mei** lezen wij in het *N. v. d. D. voor N. I.*. dat, blijkens mededeeling in de *Java bode* de middelen voor Java en Madoera in de eerste 5 maanden van 't jaar hebben opgebracht f 5.395.419.00½. d. i. f 618.427.65 meer dan in het overeenkomstig tijdvak van verleden jaar.

In de vorige maand bedroeg dit gunstig verschil nog slechts f 359.934.50. Mei blijkt dus een bizonder goede maand te zijn geweest.

De invoerrechten brachten op f 711.401.67 of ruim f 135.000.— boven $^1/_{12}$ der raming. Over de 5 maanden gerekend bedraagt dit meerdere circa f 122.000. Vergeleken bij 1904 is er een vooruitgang van f 276.000.

Uitvoerrechten boetten in Mei een weinig in van den voorsprong van de vorige maanden. Zij leverden slechts f 30.651.42, tegen een raming van f 43.000. Over de 5 maanden gerekend leverden zij f 48.000 meer op dan de raming, daarentegen circa f 25.000 minder dan verleden jaar. Accijnsen leverden in Mei op f 451.752.03, d.w.z. f 71.726 boven de raming van f 380.000. In de eerste maanden bleef dit middel circa f 200.000 boven $^5/_{12}$ dier raming en circa f 362.000 boven de opbrengst van verleden jaar.

De maand Mei heeft dus zeer veel goed gemaakt van de ongunstige uitkomsten van April.

Ook op de buitenbezittingen was er vooruitgang te bespeuren, ofschoon niet in die mate als op Java en Madoera.

De opbrengst van deze middelen voor die gewesten is zoo goed als onmogelijk te specificeeren. De totale opbrengst er van bleef echter met f 2.053.040.93, ruim f 240.000 boven die van verleden jaar.

Naar hetzelfde blad verneemt is eindelijk de benoeming afgekomen van een **nieuwen directeur van O. E. en N.** De heer **Mr. J. G. Pott**, hoofdambtenaar voor de mijnwetgeving, is als zoodanig benoemd, waarmede tevens is uitgemaakt dat het aan de regeering toegeschreven voornemen om dit departement op te heffen en de daarmede ressorteerende diensttakken te verdeelen over de overige departementen van algemeen bestuur, voorloopig niet kan worden verwezenlijkt.

Suikerzaken. Uit Pekalongan wordt van betrouwbare zijde aan het *Soer. Hbl.* geschreven, dat op de suikeronderneming Sragi door kruising eene rietvarieteit is verkregen, die in den loopenden maaltijd over de daarmede beplante uitgestrektheid een opbrengst gaf van gemiddeld 4000 picols riet of 330 picols suiker per bouw.

In een der laatste nummers van de *Sumatra Post* staat een mededeeling, dat door den gewestelijk eerstaanwezend ingenieur der genie in Atjeh, in overeenstemming met de directie der Deli Spoorwegmaatschappij, aan de regeering een ontwerp zou zijn ingediend voor het totstandbrengen eener verbinding tusschen het net der laatste maatschappij met de Atjehstoomtram met licht materieel en dat hierop spoedig een beslissing werd verwacht. Zoover is het evenwel nog niet, schrijft de *Javabode*. Integendeel is den directeur der burgerlijke openbare werken opgedragen, de detailmetingen voor die verbindingslijn zoo spoedig mogelijk te doen staken, in afwachting van een principieele beslissing, waarover de gouverneur-generaal o.m. ook den raad van Indië eerst wenscht te raadplegen.

Omtrent de redenen waarom naar het eerste bivak is teruggekeerd en een landing te **Badjoë** is beproefd, geeft ons het volgende telegram van den kolonel van Loenen van den 25en Juli naar Buitenzorg nadere inlichtingen:

»Heden, den 20en Juli, zijn wij opgerukt in westelijke richting, om langs den voet van de hoogte ten Noorden van Matjopa een paardenpad naar Watampone te bereiken en langs dat pad te kunnen oprukken.

Wij zijn den noordelijken arm van de Patierorivier overgetrokken met behulp van een brug van marinesloepen. Een kilometer verder bereikten wij door bakoe bakoe, een doorwaadbare kreek aan de overzijde waaraan een kampong, waarvan de naam niet op de kaart voorkomt.

Nadat de marechaussée en drie compagniën te 2 uur des nachts de kreek waren overgetrokken, bleek de brug onbruikbaar te zijn geworden en werd het vervolgen van den overtocht uitgesteld tot het aanbreken van den dag.

In de kampong werd geen drinkwater gevonden en daar verkenningen de overtuiging gaven dat, ook in verband met het niet voldoende vorderen van den overgang der overige troepen, dien dag de voet van de hoogte niet zou kunnen worden bereikt en drinkwater gevonden, kwam ik tot het besluit, ook omdat zich gebrek aan vivres voordeed, terug te keeren naar het vorig bivak en een landing te Badjoë te beproeven.

Over de marinebrug zijn wij den arm van de Patiero weer gepasseerd en des avonds in het bivak teruggekeerd.

Het stelselmatig oprukken van Patiero zal veel tijd eischen; het gebruik van de cavalerie en den trein zal daarbij geheel zijn uitgesloten.

Volgens commandant zeemacht kan dit geschieden met de aanwezige schepen, doch is het verder inhuren van Paketvaartbooten zeer gewenscht, met het oog op de mogelijkheid dat het debarkement om de weergesteldheid moet worden uitgesteld.

De verpleging laat nu te wenschen over, daar van rusten aan boord voor de troepen geen sprake is. De voorziening van water voor de paardenschepen is bezwaarlijk.

Voor een landing te Badjoë is den 25en dezer het getij gunstig, maar den 28en het gunstigst.

Daarom heb ik, onder nadere goedkeuring de stoomschepen »Alting«, »'s Jacob« en »van den Bosch« ingehuurd voor f 2850 per etmaal.

Ik wacht de beslissing hierop hier af, waar mede aanwezig de schepen voor het vervoer van paarden.

Ik houd het stoomschip »van Diemen« aan.«

De *Straitsbladen* blijven bij voortduring hun lezers verzekeren dat **Sabang** geen kwaad kan doen aan Penang en Singapore. Misschien als steenkolenhaven, maar als handelscentrum niet. En dit komt, zeggen zij, omdat de handel op Atjeh in handen is van penangsche Chineezen en de Atjehers aan de kust met penangsche voorschotten werken.

Alleen dan wanneer groote europeesche of chineesche firma's zich te Sabang zouden gaan vestigen en de penangsche voorschotgevers verdringen, zou hierin verandering kunnen komen, zegt de *Straits Times*.

Juist, — dien weg moet het uit. Laten onze handelaars zich dit in het oor knoopen, schrijft de *Javabode*, waaraan het vorenstaande is ontleend.

De **Lichtfusie** is thans tot stand gekomen. De samensmelting der N.-I. Electriciteitsmaatschappij met de Gasmaatschappij is door de aandeelhouders goedgekeurd, zoo dat de concurrenten van vroeger nu vriendschappelijk zullen samengaan.

En waar geen concurrentie is, betaalt gewoonlijk het publiek het gelag, voegt het *Bat. Nbl.* aan vorenstaande mededeeling toe.

Een telegram uit Djokja aan het *Bat. Nbl.* van 24 Juli j.l. meldt het overlijden van Mevrouw Couperus in de ziekeninrichting Ngemplak te Soerabaja.

Het **gemodder op Banka** draagt wrange vruchten, schrijft men 't *Bat. Nbl.*; het vorige jaar gaf reeds een te kort op de verwachte hoeveelheid tin; voor 1906 durft men niet meer aankondigen dan het lage cijfer van 126000 picols, en dat terwijl de tinprijzen zoo goed zijn, als men 't maar wenschen kan en de schatkist, best een extra-bate kan gebruiken!

Atjéh. In een onzer vorige berichten deelden wij mede, dat luitenant Terwogt aan de boven Tirorivier op een tiental visschende vijanden stootte, waarvan vier in het daarop ontstane gevecht werden neergelegd. Vermoedende dat een der gevonden lijken wel eens kon zijn het stoffelijk overschot van den beruchten geestelijken leider van het verzet in Pidië, den zeer invloedrijken Teungkoe di Tjot Plieng, den onvindbare, die herhaaldelijk dood gewaand, niettemin telkens blijken gaf nog tot het land der levenden te behooren, werd dit lijk naar Lam Meulo mede gevoerd en zoowel daar door de Tjoembo-familie als te Sigl door panglima Polem erkend als dat van Teungkoe di Tjot Plieng. Door dezen welgelukten overval is aan de Oelamapartij een zware slag toegebracht, die niet nalaten zal een gunstigen invloed uit te oefenen op den politieken toestand in Pidië.

De tweede Atjéhbrief in de *Deli-Ct*, waaraan het bovenstaande is ontleend, meldt verder dat in het **Lho Seumawesche** ook nog niet alles couleur de rose is en dat 't vooral de **Zuid-Keuritoëesche landschappen** en **Peusangan** zijn, waar de politieke toestand het minst gunstig is. In 't algemeen laat de toestand in **Peusangan** nog veel te wenschen over en hoewel het verzet niet zoo heel veel te beteekenen heeft, valt 't niet te ontkennen, dat de getalsterkte van den vijand nog tamelijk groot is. Een dergelijken toestand, hoewel in mindere mate vindt men in **Keuritoë** en **Peutoë**. Bijna overal worden de benden door de bevolking van huisvesting en voeding voorzien en is 't bij gebreke van aanwijzing of inlichting voor onze patrouilles zeer moeilijk aan hun bedrijf een einde te maken.

Dank zij echter een aanhoudende patrouillegang, gelukt 't nog al eens den vijand eenig nadeel toe te brengen, getuige de herhaalde telegrammen van den laatsten tijd. In de overige landschappen van dit uitgebreide contrôleressort is de toestand oneindig gunstiger en laat bij in enkele zelfs niets te wenschen over. In de afdeelingen **Idi** en **Bajan** is de politieke toestand overdeeld gunstig te noemen. In **Poeloe Raja** laat de orde en veiligheid nog te wenschen over in **Boven-Teunom** en van de **Boven-Wojlah**. In 't overige gedeelte schijnt de veiligheid van dien aard te zijn, dat men zich als Europeaan zonder dekking overal vrij kan bewegen. Een misschien iets ongunstiger toestand vindt men in **Tapa Toean**, toch kan hier, met uitzondering van de landschappen, die iets met den nog vijandigen T. Ben Machmoed uitstaande hebben, gestadig op vooruitgang worden gewezen.

Een treurig draadbericht bereikte ons in de afgeloopen week, n.l. van eene overvalling van het bivak en eene daarop gevolgden klewangaanval op eene patrouille in **Boven-Bakongan** (onderafdeeling van Tapa Toean), waarbij de 1e luitenant J. J. Donner, een europeesch sergeant, 5 eur. fuseliers, 16 inlandsche minderen en 2 dwangarbeiders sneuvelden. Gewond werden 6 inl. minderen, waarvan 2 overleden en 1 eur. fuselier. De vijand liet 22 dooden achter.

Uit dit kort overzicht valt dus afteleiden, dat het over 't algemeen met de afdeeling-onderhoorigheden tamelijk gunstig gesteld is, hetgeen men wel eens zou kunnen betwijfelen bij het lezen der veelvuldige aanrakingen van onze troepen met den vijand. Een ongunstige uitzondering maakt echter de onderafdeeling **Meulaboh**, hetgeen echter geen verwondering behoeft te baren, als men weet dat onze feitelijke actie er begonnen is met het optreden van wijlen den kapitein Camprioni, in October 1903.

Een verblijdend teeken en eene groote voldoening voor onze troepen is het echter, dat ook hier hoofden en bevolking blijken beginnen te geven, dat zij het oorlogvoeren moede worden. Sedert ultimo van het vorige jaar hebben dan ook tal van belangrijke onderwerpingen plaats gehad, aanvangende met die van T. Seumoereung, gevolgd door die van verschillende adathoofden, als T. E. Seunagan en T. Ben Peureumeuë. de laatste met ongeveer 100 volgelingen.

Naast de wereldlijke partij van verzet heeft men ook een geestelijke, onder leiding van Teungkoe Pidië. Blijkbaar staat zij in verstandhouding met de Oelamapartij in Pedië. Onder de voornaamste leiders van het verzet mag men zeker wel noemen de energieke weduwe van T. Oemar. Ook haar ontviel echter veel steun door het sneuvelen van haar broeder T. Rajeu en onlangs in April van T. Geudong, zoon van T. Oemar (bij Tjot Mantek). Volgens stellige berichten zou hij tijdens een gevecht met de colonne Vastenou een doodelijk schot bekomen hebben en heeft men geruimen tijd daarna zijn lijk in staat van ontbinding in 't bosch aangetroffen.

Men schijnt zich vergist te hebben wat betreft de pacificatie van het landschap **Nagan**; men dacht dat door de onderwerping van T. Keurmangan, berucht leider van de klewangaanvallen op onze troepen in 't Seunagansche, dat landschap gepacificeerd zou zijn, maar zoowel T. Keumangan als zijn broeder T. Djohan zijn zoo verslaafd aan de opium, dat men zulk een energie van hen niet kan verwachten. De feitelijke leider was dan ook T. Moeda Mat Sagit, een der oeloebalang limông van Nagan, hoofd van Poeloe Jë. Toekoe Djohan denkt er niet aan zich in de drie eerste jaren te onderwerpen. Voortdurend vervolgd

wordende, zal ook hij weldra, ondanks zijn grootspraak, zijn hoofd in den schoot leggen. Ende ziet, dit duurde niet lang.

Uit Kota Radja toch ontving de laatst ontvangen *Deli Ct.* het bericht van 25 Juli jl., dat onder leiding van kapitein **Veltman** vijf kleine colonnes van uit Djeuram en Lawie zijn uitgerukt naar B. Tjadoe, met het doel T. Djohan te krijgen. Vier vijanden werden neergelegd, enkele gearresteerd. T. Djohan bood zijn onderwerping aan, gevolgd door T. Dibalon, T. Imeuen, Biang Moelueng, T. Agam, T. Hawan en tal van andere bij klewangaanvallen bekend geworden panglima's. Daarna meldden zich nog te Koeala Tadoe Sayed Abdolah met twee habibs Seuneuam en een 100tal volgelingen. Slechts enkele wapens werden ingeleverd; de hoofden zijn in arrest gezet tot meer vuurwapens zullen zijn ingeleverd.

RECLAMES.

West-Indische Berichten.

Suriname. „Mag men de *Port of Spain-Gazette* gelooven — en wij hebben reden om aan te nemen, dat het blad goed ingelicht is, schreef *Onze West* — dan heeft de „Kon. West-Ind. Maildienst" goede plannen voor de toekomst, die voor Suriname vooral van belang zijn in verband met het voornemen om hier eene bacove-cultuur voor uitvoer in het leven te roepen."

Het bericht van het orgaan der hoofdstad van Trinidad komt hierop neer, dat genoemde maatschappij het voornemen zou hebben met twee nieuwe schepen met groote vaartsnelheid een veertiendaagsche verbinding tusschen Paramaribo en New-York via Trinidad in het leven te roepen. Die schepen zouden hoogstwaarschijnlijk voorzien worden van speciale inrichtingen voor vruchtenvervoer. Op Trinidad verwacht men dat de vruchtencultuur er krachtig zal worden bevorderd door deze directe scheepsgelegenheid naar NewYork.

Het zij verre van ons tot genoemde nationale onderneming het verwijt te richten, dat zij aldus als het ware eene concurrentie in het leven roept aan welke de nieuwe nog te scheppen cultuur in Suriname het hoofd zal moeten bieden. Die cultuur zal in hare kinderjaren wel met een deel van de laadruimte der schepen kunnen volstaan en het is niet dan verstandig, zoo de „West-Indische" in tijds zorgt voor aanvulling der lading elders.

We begrijpen dan ook volkomen, dat *Onze West* hare onverdeelde goedkeuring hecht aan de plannen dier Maatschappij, waarmêe echter, zooals dat blad terecht opmerkt, niet zal kunnen worden volstaan, wanneer de bacove-cultuur eenmaal zal zijn ingevoerd. Dan — Jamaica strekke ten voorbeeld — is er heel wat anders noodig dan een veertiendaagsche vaart enkel op NewYork.

Met het oog op bedoelde cultuur is het niet van belang ontbloot, dat gelijk meergemeld paramaribosch blad aan de *Agricultural News* ontleent, een lading bacoven van Barbados in Engeland een netto winst had opgebracht van f 1.80 per bos. Van eene lading, die veertien dagen later werd verscheept, kwam echter 10 percent bedorven aan. Hiertoe doet de wijze van vervoer veel af. Van eene lading met de „Tagus" verscheept, die voorzien is van een inrichting volgens het systeem Hall, was van de 1538 bossen op reis slechts één bedorven.

Barbados schijnt dus toch meer van de bacove-cultuur te mogen verwachten dan zijn gouverneur meende te moeten aannemen.

De verwachte opening van een nieuw baanvak van den in aanleg zijnden spoorweg heeft den 1en dezer plaats gehad. Toen zou, volgens aankondiging in het *Gouv. Adv.-Blad*, het gedeelte Republiek—Capasikamp (kilometer 60) voor het openbaar verkeer worden opengesteld.

Voorloopig worden op dit baanvak geen andere goederen vervoerd dan passagiersgoed.

Het ware onbillijk nu al te verlangen, dat het *time is money* tot het surinaamsche binnenland zou zijn doorgedrongen, en we zien dan ook rekening houdende met de verschillende eischen, in de kolonie aan den spoorweg gesteld, de treinen zoowat 4½ uur zoek brengen om Capasikamp te bereiken, het oponthoud op de verschillende stations inbegrepen, waarvoor op Republiek o. a. op 25 minuten wordt gerekend. Wanneer de goudmenschen maar eens aan den slag kunnen gaan, dan zal er ook wel schot komen in den treinenloop, die voorloopig evenwel blijkbaar aan de behoeften voldoet. Wat den verderen aanleg aangaat, meldt de *Surinamer* dat men ondanks de vele moeielijkheden den 2en October a. s. tot de Saramacca hoopt te zijn gevorderd. Onder die moeielijkheden valt melding te maken van de malaria-epidemie op de sectiën M en N, waar die ziekte vele arbeiders aan het werk onttrekt.

Van goudmenschen gesproken, waar we het zoo even over hadden. De maand Juni is voor de goud-industrie niet zoo voorspoedig geweest naar evenredigheid als de vorige maanden, toen vergeleken bij het vorige jaar, telkenmale aanmerkelijke vooruitgang kon worden geconstateerd. Juni 1905 zag evenals zijn naamgenoot van 1904 zoowat 88 kilogrammen van het edel metaal te Paramaribo aanvoeren. De mogelijkheid bestaat evenwel dat er 'n oogenblik stagnatie in den aanvoer geweest is. De aanvoer o. a. van de Compagnie des mines d'or ten bedrage van om en bij de 12 kilogrammen is voor de Juni-maand al heel gering. Intusschen bracht de Juni-aanvoer het totaal van de eerste zes maanden van dit jaar op nagenoeg op 480 kilogrammen, Albina meêgerekend, wat bij vergelijking met het gelijknamig tijdperk in 1904 eene vermeerdering aanwijst met om en bij de 160 kilogrammen.

De goudbelasting bracht dan ook in het eerste semester van dit jaar zoowat 'n 11000 meer op dan ten vorigen jare, 'n gloeiende spijker in het duister der ietwat sombere opgaven in den staat van de opbrengst der koloniale middelen tot den 1en Juli ll., welke staat schijnt aan te toonen, dat men om tot eenigermate juiste schatting te komen, het best zou hebben gedaan eer beneden de cijfers van 1904 te blijven dan die als maatstaf aan te nemen, laat staan te overschrijden. Den grootsten tegenvaller levert nog steeds het middel der invoerrechten op, dat tot 1 Juli ll. 544.273 gulden opbracht of 57000 gulden minder dan van 1 Jan. tot 1 Juli 1904 binnenkwam en 81000 gulden minder dan de helft van het, voor dit jaar geraamd bedrag.

Wanneer men het uitvoerlijstje door de administratie van financiën voor de eerste helft van het loopende jaar gepubliceerd nagaat, zou men zoo zeggen dat er anders nog aardig wat uit de kolonie te halen is en daar dus te verdienen valt: 706.402 kilogrammen cacao, 563630 grammen goud, 60527 kilogrammen koffie, 121.3C9 liters rum, 2.594.800 kilogrammen suiker, hout, bacoven, versch en gedroogd, huiden, vischlijm enz. Een paar baaltjes katoen en een kistje rameh wijzen op de beginnende cultuur van vezelhoudende planten. Maar wat dat staatje ons ook leert is, dat er nog heel wat bij moet komen, voordat Suriname geeft wat het billijkerwijze gesproken geven kan. Daarvoor zorge de bacovecultuur en verder de nederlandsche energie, ook die van het moederlandsch kapitaal.

INGEZONDEN.

De Landbouw van Curaçao en zijne toekomst.

DOOR

R. H. RIJKENS.

I.

Daar het mij niet is gegeven de kennis van de kolonie Curaçao, door mij opgedaan gedurende een verblijf van 11 maanden aldaar, direct ten nutte dier kolonie aan te wenden, acht ik het niet ondienstig mijne opmerkingen hier te lande publiek te maken. Uit den aard mijner betrekking had ik mij uitsluitend met den landbouw te bemoeien, en die bemoeienis is, enkele proefnemingen van geringen omvang ter zijde gelaten, eene zuiver passieve geweest: kennis maken met de bestaande toestanden.

Hoewel dit opstel nu geheel aan den landbouw zal zijn gewijd en aan de middelen, welke ik meen te zijner opheffing dienstig te zullen zijn, wend ik mij niet alleen tot hen, die belangstellen in den tropischen landbouw, maar tot de, naar ik vertrouw, groote schare van belangstellenden in het welvaren van onze koloniën en van de kleinste daarvan, de tot nog toe zoo veronachtzaamde kolonie Curaçao.

Ik doe dit, eerstens omdat bij het beoordeelen en bespreken van landbouwtoestanden verschillende bijzonderheden van algemeenen aard in aanmerking moeten worden genomen, welker bespreking ook den niet-landbouwer belang kunnen inboezemen, maar dan vooral, omdat de toekomst, zoo mogelijk een bloeiende, grootendeels zal afhangen van den landbouw dier eilanden. Dit geldt zeker volstrekt voor de 5 eilanden: Bonaire, Aruba, St. Eustacius, Saba en St. Martin, welker bewoners zoo goed als uitsluitend van landbouw (en veeteelt) leven, maar ook voor het hoofdeiland Curaçao zelf, welks nu reeds tanende transitohandel met de ontwikkeling ten goede der Zuid-Amerikaansche republieken in omvang zal afnemen.

Bij dezen en genen van de landeigenaars wordt soms de hoop levendig op winstgevenden mijnbouw, maar herhaalde onderzoekingen van Europeesche zoowel als Amerikaansche geologen, waaronder van naam, hebben steeds een negatief resultaat opgeleverd. Op Aruba wordt eenig goud gevonden in genoegzame hoeveelheid, om tot op den huidigen dag de exploitatie er van winstgevend te doen zijn, niet genoeg echter om het geheele eiland te doen bloeien. De ontginning van phosphaatbeddingen, waaronder die van de onderneming St. Barbara op Curaçao op dit oogenblik de voornaamste is, heeft af en toe met winst plaats gevonden, maar ze zijn ook van te geringe beteekenis om zelfs bij de meest rationeele ontginning op den duur een bron van algemeene welvaart te kunnen worden.

De zoutwinning is een bedrijfstak, die voor al de drie benedenwindsche eilanden, maar vooral voor het bovenwindsche eiland St. Martin, van belang mag worden genoemd en aan velen brood verschaft, maar ook weinig meer dan dit. In hoeverre dit bedrijf, althans op de benedenwindsche eilanden, voor verbetering vatbaar is, durf ik niet beoordeelen; maar zeker is, dat de voornaamste belanghebbenden zelf in dit opzicht zeer pessimistisch zijn. Dit is men trouwens ook met betrekking tot voorslagen ter verbetering van landbouw en veeteelt, maar de omstandigheden waaronder beide bedrijven, landbouw en veeteelt ter eener en zoutwinning ter anderer zijde, daar verkeeren, doen mij verschillende waarde hechten aan het plaatselijk oordeel omtrent aan te brengen verbeteringen.

Zoutwinning bestaat daar sedert langen tijd als een systematisch gedreven bedrijf, terwijl gerust mag worden beweerd, dat landbouw en veeteelt als georganiseerd bedrijf er onbekend is. Zoutwinning is een vrij eenvoudige zaak en de factoren, waarmede men daarbij heeft rekening te houden, zijn overal vrijwel dezelfde, zoodat het voor den ontwikkelden man, die de vaklitteratuur bijhoudt, niet moeilijk is, grondige vergelijkingen te maken tusschen zijn werkwijze en de elders gevolgde. Daarentegen moet bij het beoordeelen van landbouwtoestanden met zoo velerlei factoren worden rekening gehouden en deze loopen zoo uiteen in verschillende landen en hemelstreken, dat het niet als gerinschatting der bewoners dier kolonie mag worden opgevat, wanneer men hun een juist oordeel ontzegt omtrent hetgeen daar mogelijk is of niet.

Maar zooals ik zeide, met hun oordeel omtrent de toekomst der zoutindustrie is dit iets anders. Toch zoude men zich ook hierin vergissen en deze industrie voor belangrijke uitbreiding en grooter productiviteit vatbaar zijn, bezwaarlijk zal zij van zulk een omvang kunnen worden, dat hoofdzakelijk door haar invloed algemeene welvaart zoude ontstaan.

Ook de vischvangst geeft aan enkelen onder het geringe deel der bevolking een eenvoudig bestaan, en het is wel jammer, dat deze bedrijfstak zoo verwaarloosd is geworden. Van visscherij op groote schaal is toch geen sprake, en de inlanders zelve kunnen veel meer consumeeren dan nu wordt opgehaald. Er worden reeds pogingen in 't werk gesteld, hierin verbetering te brengen, maar al hebben deze ook succes, al te groote verwachtingen daarvan te koesteren zoude zeker verkeerd zijn.

Als huisindustrie moet nog worden genoemd: voor de benedenwindsche eilanden het hoedenvlechten en voor Saba het maken van keurig fijn borduurwerk. Vooral het eerstgenoemde verdient aanmoediging, en het product appréciatie in wijden kring. Pogingen hiertoe worden reeds aangewend.

De opgenoemde industrieën kunnen alle bijdragen tot het welvaren der bevolking en dit vooral, als die, welke daartoe geschikt zijn, tot een krachtiger leven worden opgewekt, de kolonie tot werkelijke welvaart brengen kunnen zij zeker niet.

Blijft dus over het bedrijf waarover ik meer in 't bijzonder wensch te schrijven, de landbouw, of beter landbouw en veeteelt in vereeniging met elkaar.

Zullen deze werkelijk daartoe in staat zijn? Kunnen landbouw en veeteelt daar tot zulk eene hoogte worden gebracht, dat zij het hoofdbedrijf worden en welvaart verspreiden onder alle klassen der bevolking? Want op dit laatste komt het toch aan. Van algemeene welvaart kan daar toch alleen sprake zijn wanneer niet slechts de in verhouding tot het aantal inwoners uiterst zwakke blanke bevolking tot welstand komt, maar ook dat overgroot aantal zwarten, dat nu aan armoede en de grofste verwaarloozing is prijsgegeven. Volgens het koloniaal verslag van 1903 was het aantal inwoners (van het eiland Curaçao) in 1902 totaal 31.547, waarvan 28.960 katholieken en 2587 tot andere gezindten behoorende. Deze laatsten (uitsluitend blanken) kunnen over 't algemeen tot de meer of minder gegoeden worden gerekend. Voeg daarbij nog een 500 van de katholieke bevolking, en dit zal wel de uiterste grens zijn, dan stonden er toen tegenover ongeveer 3100 gegoede blanken naastenbij 28000 meestal behoeftige negers. Eerst als ook deze van wat zij nu zijn, van uit de hand in den tand levenden, nijvere kleine planters en plantage werklieden zijn geworden, kan de maatschappij daar eene gezonde, draagkrachtige worden genoemd.

De indruk, dien ik vandaar heb medegenomen, zegt mij, dat dit mogelijk is. En niet alleen, dat ik aan de mogelijkheid er van geloof, maar ik ben tevens overtuigd, dat zonder die opheffing van den neger uit zijn tegenwoordigen, diep gezonken toestand aan werkelijke, verreikende verbetering van den landbouw niet valt te denken, en dat de blanke plantage-eigenaar eerst dan het volle genot van zijne bezitting zal hebben, als naast het groot-grondbezit een welvarende kleine landbouwende stand van negers is ontstaan. Ik hoop dit denkbeeld te ontwikkelen en de wegen aan te wijzen, die tot verwerkelijking er van kunnen en, wanneer men het ernstig wil, ook moeten leiden.

Op dit oogenblik is de toestand zeker treurig, men zoude haast mogen zeggen wanhopig. Op den ongetwijfeld vruchtbaren bodem na ontbreekt zoo goed als alles, wat een loonenden landbouw mogelijk maakt. Er bestaat geen kultuur, ten minste niet wat eenigen naam mag hebben. Kennis van de eischen eener goede kultuur ontbreekt eveneens. De kultuurwerkzaamheden, welke in zwang zijn, zijn de denkbaarst primitieve. Geld is er niet; verreweg de meeste plantages zijn onder hypotheken begraven. De werklieden, de negers, zijn lui, nalatig, slordig, aan den drank verslaafd en diefachtig. Zij leiden een leven van armoede en ontbering, dat alleen door de gewoonte wordt dragelijk gemaakt. Weinig daarbij krachteloos voedsel en een ruim gebruik van drank van de slechtste soort, rum, hoofdzakelijk van Barbados aangevoerd, heeft alle energie gedood.

Bij al deze schaduwzijden voegt zich dan nog gebrek aan water, volgens den Curaçaonaar erger dan een van de andere opgenoemde.

Van Vreemde Koloniën.

Van Parijs naar Tomboektoe in 19 dagen. Wie onzer herinnert zich niet den tijd, toen wanneer men er al eens van hoorde spreken, de naam Tomboektoe ons deed denken aan iets heel ver af, een geheimzinnige stad, verloren in de zandwoestijnen van den onmetelijken Sahara, en tegen de profane blikken van oningewijden beschermd door een cordon van oorlogszuchtige stammen, zoodat slechts een hoogst enkele reiziger het durfde wagen tot daartoe in het afrikaansche binnenland door te dringen. En is het niet nog slechts een twaalftal jaren geleden, dat een geheele fransche afdeeling, de colonne Bonnier te Goendam bij Tomboektoe door de woeste Toearegs werd in de pan gehakt. En nu?

In negentien dagen tijds spoort en stoomt men om van Parijs de heilige stad te bereiken, het schouwtooneel van den eeuwenlangen strijd tusschen Toearegs en Sonrais, de veste, waar het rijk der sultans van Gao ten onder ging, Tomboektoe, ons bekend door den tocht van Barth, als de cosmopolitische stad, waar Toearegs, Bellas, Dagas, Foelbe's, Arabieren, Mooren, Marokkanen, Sonrais en anderen te zamen zijn gestroomd, tot ééne groote agglomeratie, waarboven de oude moskee zich trots verheft.

Daar op de reis van Parijs tot Dakar eene tijdruimte van negen dagen valt, blijven dus voor de landreis van Dakar tot Tomboektoe, een afstand van meer dan 2000 kilometers, tien dagen beschikbaar.

Wij hebben indertijd al medegedeeld, hoe deze afstand afwisselend per spoor en stoomboot zou worden afgelegd, toen we melding maakten van de opening van den spoor-Kayes—Bammako, die de beide groote stroomen van Fransch West-Afrika, Senegal en Niger met elkander verbindt. Deze lijn werd sedert tot Koelikoro, een eindweegs stroomopwaarts van den Niger, doorgetrokken, vanwaar de gemeenschap met Tomboektoe langs laatstgenoemde rivier per stoomboot zou plaats hebben.

Deze gemeenschap is onlangs tot stand gekomen door de indienststelling van de rivierstoomers, „René-Caillié" en „Jules-Davoust", welke de geregelde vaart moeten onderhouden tusschen de beide, op 980 kilometers van elkander verwijderde, aan den Niger gelegen plaatsen Koelikoro en Tomboektoe.

Het was geen gemakkelijke taak, die voor den luitenant ter zee Le Blévec was weggelegd en daarin bestond, genoemde stoomers gedeeltelijk per spoor, gedeeltelijk met eigen middelen langs den Senegal, tot Koelikoro te vervoeren.

Bijgestaan door de adelborsten 1e klasse Millot, Lefranc en Bunge, en den luitenant der artillerie Clerc heeft genoemde officier zich met succes van zijne moeilijke opdracht gekweten. De hulken der beide vaartuigen maakten uit elkander genomen en ingepakt twee colis uit van 15 meter lang bij 3,60 meter breed, terwijl de machinerieën over 41 colis waren verdeeld, wier gewicht wisselde van 500 tot 2800 kilogrammen.

Van Duinkerken, waar dit materieel den 15en Februari was ingescheept, tot Dakar, waar het schip den 2en Maart aankwam, ging de reis gemakkelijk. Zonder eenige moeilijkheden werd ook van Dakar, Saint Louis aan den mond van den Senegal bereikt.

Hier moesten evenwel de vaartuigen worden ontpakt en in elkander gezet om met eigen middelen tot Kayes den Senegal op te varen. Deze rivier is echter bij den omstreeks dien tijd heerschenden lagen waterstand moeilijk bevaarbaar voor booten van eenigen diepgang, zoodat dan ook, terwijl de „René Caillié" en „Jules Davoust" reeds den 14en Maart gereed waren om den tocht te aanvaarden, de vaartuigen eerst den 1en April te Kayes aankwamen, terwijl de booten van de „Messageries Fluviales du Sénégal" den overtocht in 3 dagen maken. Den moeilijken drempel van Tamboekané tot Diarampané kon men slechts passeeren door het laten springen van eenige rotsblokken en de beide schepen er in de nauwe doorvaart aan te wagen, op gevaar af ze op hun eersten tocht te zien vergaan. Te Kayes moesten de vaartuigen weder uiteengenomen en de afzonderlijke deelen ingepakt en op den trein geladen worden. Hiermede gingen omstreeks 14 dagen verloren, en het was 17 April geworden, toen de trein met de beide vaartuigen Koelikoro aan den Niger bereikte.

Het ineenzetten der beide stoomers kostte hier meer tijd dan te Saint Louis, waar het inpakken in Frankrijk ongetwijfeld met meer zorg voor latere ontpakking had plaats gehad, dan daaraan te Kayes in het afrikaansche binnenland kon worden besteed.

Het werd 1 Juni voordat een proeftocht van Koelikoro tot Sansanding kon worden ondernomen, en 1 Juli voordat een geregelde dienst tusschen Koelikoro en Tomboektoe kon worden ingesteld.

De heer le Blévec zou den 18en dezer met een stoomer van grootere afmetingen dan de beide vorige, de „Mage," geschikt voor het vervoer van 100 tonnen goederen en 50 passagiers, uit Frankrijk vertrekken om den kortelings afgelegden tocht nog eens over te maken. Wanneer de „Mage" te Koelikoro zal zijn in dienst gesteld, wat niet voor over een halfjaar te verwachten is, dàn zal men nog eens voor zijn pleizier een tochtje langs den Niger kunnen maken.

In 19 dagen van Parijs tot Tomboektoe, de heer le Blévec heeft er met het uit elkander nemen en weer in elkaar zetten van de, hem toevertrouwde schepen heel wat langer over gedaan, maar dat het mogelijk is die route in een betrekkelijk zoo korte tijdruimte af te leggen, blijke uit de volgende opgave: Parijs—Bordeaux, 1 dag sporen, Bordeaux—Dakar, 8 dagen stoomens, Dakar—Saint Louis, 1 dag sporens, Saint Louis—Kayes, 3 dagen per rivierstoomer, Kayes—Koelikoro, 2 dagen per spoor, en Koelikoro—Tomboektoe, 4 dagen per rivierstoomer.

Misdaden uit beweegredenen van godsdienstigen of maatschappelijken aard in Britsch-Indië. „Het is zelden, schreef de *Times*, dat eenige weinige maanden voorbijgaan, zonder dat er valt melding te maken van feiten, die doen uitkomen,

ADVERTENTIËN.

dat sommige oude misdadige practijken, van welke men algemeen meent dat zij tot het verleden behooren nog blijven voortleven.»

Op het laatste van 1904 werden verscheidene personen in Behar veroordeeld wegens het aanzetten van de weduwe van een Hindoe tot zelfverbranding op den brandstapel voor wijlen den overleden echtgenoot. Sedert is van dergelijke gevallen bericht ingekomen uit de omstreken van Adjmere en van Oudh. Uit den lateren tijd dagteekenen nog twee andere gevallen van »sati« — één uit Orissa en één uit de wildernissen van Centraal-Indië. Van één dier gevallen op zijn minst is het zeker, dat het slachtoffer van den brandstapel trachtte te ontsnappen, maar door de tot razernij vervoerde omstanders in den vuurpoel werd teruggedreven, om daar haar dood te vinden.

Het groote *City-blad* vindt het niet zoo erg verontrustend, dat nadat 75 jaren zijn verloopen, sedert door lord William Bentinck »sati« tot een niet te dulden misdaad werd gestempeld, het nog voorkomt dat eene of andere ongelukkige vrouw door den dood een einde maakt aan haar verder leven, dat haar in den weduwstaat slechts verdriet en ellende belooft. Het acht het veeleer onrustbarend, dat de theorie van het Westen, die den zelfmoord een goddeloos en laf middel om aan de ellende te ontkomen noemt, nog zoo weinig voortgang in Indië heeft gemaakt. In alle laatstelijk voorgekomen gevallen van »sati" gaf de geheele hindoesche bevolking der streek, waarin zij voorkwamen ondubbelzinnige blijken van instemming met de handeling der personen, die de hoofdrol in deze tragediën vervulden. In twee gevallen kon men niet dan met groote moeite de onwillige getuigen tot spreken brengen, die de hoofdaanleggers trachtten te dekken. In een ander geval moest men wegens gebrek aan bewijs ten aanzien van bepaalde personen zich vergenoegen met het opleggen eener boete aan de geheele schuldige bevolking. Het geval van Orissa gaf aanleiding tot een geanimeerd twistgeschrijf tusschen ontwikkelde Hindoes, over de waarde der oude teksten, die ten behoeve van het »sati"-gebruik worden aangevoerd. Hoewel over het geheel, de publieke opinie zich tegen dat gebruik richtte, viel er toch een nieuwe beweging daarvóór waar te nemen, en dat niet enkel onder de onontwikkelde klassen der hindoesche maatschappij. De *Times* ziet het beste middel om dit misbruik tegen te gaan in het geven van een zoo groot mogelijke ruchtbaarheid aan de gevallen, die zich nog mochten voordoen.

In de laatste maanden is gebleken, dat ook een ander, nog veel ouder gebruik dan het »satie" in Indië is blijven voortbestaan, en wel dat van het brengen van menschenoffers. Sterke aanwijzingen geven aanleiding tot het vermoeden dat een aantal personen, van wie beweerd wordt dat zij door tijgers zouden zijn meegesleurd, werden geofferd om daardoor de genezing te verkrijgen van de, door cholera aangetaste vrouw van een klein hoofd in één der schatplichtige leenstaatjes van Orissa, eene streek waar dit misbruik voortduurde lang nadat het elders reeds was afgeschaft. Het bewijs in dat geval werd niet gevonden, maar wel in één, dat zich notabene te Dacca, de hoofdstad van de nieuwe provincie Oost-Bengalen en Assam voordeed. Daar werden, terwijl een knaap aan de voeten van een Hindoe-priester werd geofferd, bovendien een aantal mannen en vrouwen op de afschuwelijkste wijze mishandeld. Dit geval zou echter voor de meer met de beschaving in aanmerking gekomen centra op zich zelf staan, en veeleer te wijten zijn geweest aan menschelijke ontaarding dan aan eenige godsdienstige neiging voor dat voorwereldsch misbruik. Menschenoffers worden gelukkig nog slechts zelden gebracht en zouden over het geheel zich bepalen tot de wilde inheemsche stammen op de grenzen van Bengalen.

Een ander misdadig bedrijf, dat lord William Bentinck trachtte te onderdrukken, was het »thagi." Men heeft wel eens gehoord van de organisatie der thags of »thugs,« die zich met een godsdienstig waas wisten te omgeven, om hun moord- en roofzucht te kunnen botvieren. Dit bedrijf heet te zijn uitgeroeid. Wij hebben echter nog niet lang geleden aan een britsch-indisch blad het relaas kunnen ontleenen van het bestaan van formeele dievendorpen, wier bewoners onder een godsdienstig mom groote strooptochten ondernemen, en bij hunne rooverijen het met een menschenleven meer of minder zoo nauw niet nemen, zoodat ze veel van *thag-redivivi* hebben.

Hoewel veroordeelingen wegens kindermoord, op kinderen van het vrouwelijk geslacht namelijk zelden voorkomen, is het zeker dat dit misbruik nog bij vele stammen wordt aangetroffen. Een min of meer romantische oorsprong wordt daaraan somwijlen toegekend maar zonder eenigen twijfel heeft het zijne opkomst te danken aan maatschappelijke en economische overwegingen, waarin de beperkende kaste-bepalingen op het huwelijk en overdaad bij de huwelijks-gebruiken de hoofdrol spelen. Men vindt zelfs ook niet een enkele poging aangewend, om als voor het »sati« voor dit misbruik een godsdienstigen grond te zoeken. De vrees voor de schande van ongehuwde dochters, de moeielijkheid om passende echtgenooten te vinden, en de kosten voor het huwelijk zijn de ware oorzaken van het voorkomen van dit misbruik bij vele Radjpoet-stammen. Zelfzucht is dus hier de hoofddrijfveer, hoewel daarnaast ook andere motieven kunnen bestaan. Een groote karaktertrek aan alle klassen van de indische bevolking eigen, is de groote liefde voor het kind. Alleen de laagste drijfveeren van zelfzucht of eenige hooge noodzaak zijn in staat deze liefde te onderdrukken — of zouden wij er aan willen toevoegen tot een wanhoopsdaad te brengen, waarbij we denken aan de vele kleine schepselen tijdens den grooten hongersnood in 1901 door de ouders om het leven gebracht, om hen voor verder lijden te bewaren.

Het inquisitoriaal onderzoek in gevallen waar het vermoeden van kindermoord bestaat, is in hooge mate onpopulair onder de bevolking, waar dit misbruik wordt aangetroffen. Veel meer heil verwacht de *Times* van het streven van ontwikkelde Radjpoets zelven, om een einde te maken aan overdaad bij huwelijksplechtigheden en aan overmatige eischen in zake den bruidschat. Ook zal in deze veel ten goede kunnen worden uitgericht, door het werken van enkele inlandsche maatschappelijke hervormers, die de verbetering van den maatschappelijken toestand der indische vrouwen in het algemeen, en van de hindoesche vrouw en weduwe in het bijzonder op den voorgrond stellen. Terecht reikt de *Times* hierbij de eerepalm aan den heer Malabari, wiens artikelen in *East and West* spreken tot zijn volk, maar niet te zeer ingang vinden bij zijne mede-intellectueelen, waar hij aan de maatschappelijke evolutie uit zich zelf voor het hindoesche volk den voorrang geeft boven de door dezen voorgestane politieke evolutie.

De strijd tegen de malaria. Het is al wel weer 'n paar maanden geleden, dat het *Journal of Tropical Medecine* het verslag bevatte van Dr. Malcolm Watson, den districts-geneesheer van Klang, van de maatregelen daar genomen tot bestrijding van de malaria; maar het komt ons toch, nu ons thans eerst de resultaten onder de oogen kwamen, van genoegzaam belang voor om er nu nog de aandacht voor te vragen.

De maatregelen bepaalden zich tot het droogleggen of aanplempen van enkele poelen, en het openkappen van de rimboe over een kleine uitgestrektheid. Hoe weinig beduidend ook, hebben deze maatregelen een opmerkelijke wijziging teweeggebracht in het voorkomen van malaria in het district.

Het aantal malaria-gevallen, dat in het Klang-hospitaal werd behandeld als afkomstig van Klang en Port Swettenham verminderde van 610 in 1901 tot 32 in het afgeloopen jaar — niettegenstaande de bevolking sterk toenam — terwijl de gevallen van elders afkomstig in genoemd tijdsverloop van 197 tot 266 aangroeiden. Evenzoo zag men tegenover een vermeerdering in het aantal sterfgevallen van 19 tot 27 onder de van elders gekomen patienten, dat van de opgenomen lijders uit Klang en Port Swettenham slechts 5 overleden in 1903, en geen enkele in 1904 tegen 52 drie jaren tevoren.

Het resultaat, zegt Dr. Malcolm, is geweest, dat de malaria feitelijk, zij het ook niet geheel, uit de beide genoemde plaatsen verdwenen is, die vroeger wellicht tot de meest ongezonde deelen van het district konden worden gerekend, terwijl elders de toestand stationnair gebleven is.

De, in Klang met zooveel succes genomen proef heeft uitgewezen, dat de muskieten niet ver vliegen, zoodat wanneer maar de poelen en broedplaatsen in de onmiddellijke omgeving der menschelijke verblijven goed onderhanden worden genomen, hiermede in de practijk kan worden volstaan.

Tegen de muskieten-theorie kan wellicht worden aangevoerd de paniek, een tijdje geleden uitgebroken onder het personeel bij den aanleg van het Panama-kanaal, wegens het voorkomen van een nog al groot aantal gevallen van gele koorts, niettegenstaande de uitgebreide, door de amerikaansche regeering genomen maatregelen ter voorkoming dier ziekte door vernietiging der die ziekte overbrengende *stegomyas*.

Die maatregelen hebben dan toch dit gevolg gehad, dat tot het einde van de maand April l.l. de sterfte aan gele koorts slechts de verhouding aanwees van 1 per mille 's jaars, terwijl de Franschen in het eerste jaar van hunne werkzaamheden aan het kanaal 24 per mille aan die ziekte verloren. Bovendien is de gele koorts eene der meest grillige ziekten die men zich denken kan.

Eene Verlofreis.

Indrukken en Beschouwingen.

VII.

Vertrek van Kioto over Nara naar Nagoya.

9 Juni. Dit is de vertrekdag van Kioto; met opzet gingen wij dien ochtend te vroeg weg, om nog eens een kijkje te kunnen nemen in de Sau-Yu-Sau-Gen-Do, den Tempel van de 33,333 beelden van Kwannon, Godin der Barmhartigheid. En inderdaad vindt men in dit overigens vrij leelijke, langgerekte, niet zorgvuldig onderhouden gebouw ongeveer 1000 beelden, elk van 5 voet hoog en voorstellende de duizendhandige Kwannon met 11 aangezichten; het groote totaal-getal wordt gevonden door de kleine Boeddahtjes welke op de hoofden, in de handen enz. van de groote zijn aangebracht bijeen te nemen. Zij zijn, wat de houding der handen en de vastgehoudene voorwerpen betreft, allen onderling verschillend, niet natuurlijk, wat de hoofdzaken betreft; en vormen eene lange gelijkvormige parade in drie rijen van levensgroote figuren.

De Japanners zijn ook bekwame beeldhouwers, want vele van hunne houten, steenen en metalen sculpturen staan op zeer hoogen trap van artistiek kunnen. Eindelijk stapten we in het ons reeds van den dag van aankomst bekende spoorwegstation, om naar *Nara*, hoofdplaats der provincie Yamato, te reizen.

Na ongeveer twee uren sporens door het Japansche landschap, waarbij wij een en ander van de theecultuur, dezer voor haren thee zeer befaamde streek te zien kregen, kwamen wij in de oude heilige plaats aan; de afstand van 26½ mijl gaat langs 9 halten. In enkele theetuinen zagen we de menschen met den pluk bezig, in de meesten stond men vlak voor den oogst, zoodat we de korte, compact-bolle boompjes in hun volle dracht voor onze oogen hadden, theetuinen in een echt theeland.

Zoowel te Otsu, als ook thans zagen we van uit den trein een lang gerekt gebouw tegen de glooiing van de groene berghellingen aan gelegen op ongeveer twee à drie K.M. van ons verwijderd; dit waren regimentskazernes elk voor drie bataljons; zij waren volgens den gids dadelijk na den oorlog leeg geworden, want de troepen onder het vaandel gingen het eerst naar het oorlogsterrein weg en daarna werden in die kazernen niet alleen de eerste reservetroepen geconcentreerd, maar men zoude zelf reeds de tweede hebben opgeroepen en deze waren ingekwartierd in de naburige woningen, om de kazernen heen. Dat was wel flink en beleidvol, wel overeenkomstig den grooten naam van krijgshaftig volk, die de Japanners hebben.

Zoowel onder het wandelen of rijden in de buurten van Kioto alsook van het spoor konden we waarnemen, wat de Japanner voor een landbouwer is. Uit de steden wordt nl. de mest en gier in speciale tonnen naar buiten getransporteerd en òf dadelijk uitgestrooid op de velden of bedden, die het noodig hebben òf daar ter plaatse verzameld in gemetselde, meestal ronde putten, welke gesloten worden met planken of stroogevlecht, om te zijner tijd te worden benut. Dergelijke mestreservoirs ziet men zeer veelvuldig; op Java is men zoover nog niet; waar men nu in bevolkte streken eene goede bevloeiïng heeft, is de bemestende werking van irrigatiewater reeds van groote gunstige beteekenis; toch is en blijft de Japansche naarstigheid in deze voorbeeldig. In de rijstcultuur was men juist bezig met den aanleg van kweekbedden, ook waren er reeds bewerkte en bezaaide kweekbedden, oogenschijnlijk geheel gelijk als op Java; op de plantvelden werd òf uit de hand gespit òf geploegd met rundvee; ploegen met paarden zag ik nergens. Van diepe grondbewerking kon ik nergens iets bespeuren — dit is trouwens niet zoo dadelijk te zien — maar wel plantte men den rijst uit in rijen, wat door vrouwen en meisjes geschiedt, alleen met dit groote verschil, dat men het uitplanten niet ziet gebeuren door een grooter aantal personen op één veld, dus met onderling hulpbetoon — bewijs van de op Java meer imheemsche solidariteit en gemeenschappelijken band — maar ieder zorgt hoogstens bijgestaan door familieleden voor de beplanting van zijn eigen veld. De kleinere stuwen en verdeelsluisjes de kleinere leidingen zagen er beter en solieder uit dan hetgeen Kromo op dat gebied op Java te zien geeft; ik zeg er bij, dat ik op het oog heb werkjes, die door kleine dorpen of groepen van grondbezitters zijn aangelegd, en dat zijn ook in Japan meestal geene nabobs; dus het is àlleszins met elkaar vergelijkbaar. Overigens moet ik zeggen, dat onze werkjes bij de Pategoewanleidingen elke vergelijking, ook met goede Japansche rijkswerken kunnen doorstaan. De aanvoerleidingen kwamen mij voor goed te zijn afgewerkt en onderhouden, vooral vrij van onkruid.

Van het station ging het per rikshauw naar den tempel Kasuga no Miya, waarbij men eerst door een uitgestrekt, hoogst voornaam park met hooge boomen en fraaie wegen wandelt, waarin het wemelt van tamme herten, zoo tam, dat zij in vijftallen naderbijkomen en uit de hand vreten; in het najaar worden de horens gesneden ter voorkoming, dat de mannetjes in den bronstijd menschen verwonden. Langs de wegen staan in groot aantal mooie lantarens, deels met steen, deels met metalen piedestallen die vooral in de dagen van de jaarlijksche religieuse feesten allen zijn aangestoken. Hier worden ook door meisjes religieuse dansen opgevoerd. De tempel is vrij belangwekkend; meer door ligging, dan wel grootte of pracht, een wonder is eene plant oogenschijnlijk uit eene stam bestaande, maar feitelijk bevattende de stammen der: camelia, wistaria van den kersenboom en anderen, die ten getale van zeven ineengestrengeld zijn saamgegroeid, zonder ze uit elkaar te kunnen halen. Tegen dit symbool van vaste onderlinge genegenheid, of zoo men wil samenhang, worden door vrijende paren stukken papier aangespijkerd, waarop geloften of gebeden worden geschreven. In een naburigen winkel kan men voorwerpen van hertenhorens vervaardigd koopen en speelgoed, n.l. beeldjes van de uitvoerders van den *No*-dans, eene van de bekende nationale dansen. Vlak bij staat ook een klein museum van voortbrengselen van landbouw en nijverheid der streek. Langs den fraaien Boeddhistischen tempel *Ni-gwatsu-do*, sinds 6 jaren geheel vernieuwd, en uitermate rijk aan bronzen lantarens, van allerlei gedaante en waarde; eene ware wolk van lantarens; deze worden allen ontstoken bij het groote jaarlijksche nachtfeest van den derden Februari. Omlaag gaande, na nog van den hoogen lantarentempel een wijd gezicht over de stad Nara te hebben genoten, rijst er op eens voor onze blikken een hoog tempelgebouw, noch fraai, noch in zeer goeden toestand verkeerende op, maar daarin vindt men wederom, een Japansch wonder nl. den *Daibutsu*, het Reuzenbeeld van Boeddha, het grootste van Japan 54 voet hoog en geheel van metaal in de bekende zittende houding: gekruisde beenen en opheven rechter hand, terwijl de linker op de knie met de handpalm naar boven en van de vingers de achterzijde naar den aanschouwer gekeerd. Het zit op bronzen lotusbladeren. Het hoofd is leelijk en draagt sporen van te zijn verguld geweest; en daarachter is een groote metalen schijf bij wijze van ster; naast dit staan figuren, die wel klein lijken ofschoon ze toch ook 18 voet hoog zijn, nl. die van Kokuzo Bosatsu en Kwannon, er hangt ook op het voorplein een bronzen lantaren, achtkantig van vorm en à jour bewerkt, die in de 8ste eeuw door een Chineesch kunstenaar zoude zijn vervaardigd. Van dit merkwaardige stuk tempelgrond, dat ons zoo verbaasd had gingen we heen door twee poorten met uniek beeldwerk versierd. Naar het nationale museum te gaan, dat groote schatten bevat van oude Japansche godsdienstige kunst, beelden, snijwerk etc. konden we toen niet meer, want wij moesten nog eten en daarna den eenigen trein van dien dag halen, welke om 3 uur vertrok en ons oostwaarts naar de belangrijkere en meer nieuwerwetsche hoofdplaats Nagoya zou brengen de levendigste handelsplaats van Middenjapan met ± 80.000 inwoners. Nara daarentegen is ook wel eene residentie, nl. standplaats van een Gouverneur, en er woont, meen ik, zelfs een Europeaan; maar het is thans een chique Japansche ville-morte, een Japansch Nijmegen, wat leeftijd betreft.

Nagoya is eene bloeiende stad, het handelscentrum van de zg. Tokaido-streek en zetel van een prefect; Tokaido beteekent: »Oostelijke zeeweg,« en deze naam werd in oude tijden er aan gegeven, omdat hij van uit Kyoto in oostelijke richting langs de zee loopt; en van het begin der 17de eeuw af, gingen tweemaal 's jaars met luister en gevolg de daymyo's (vasalvorsten) langs dezen weg om bij den Shogun, te Tokio resideerende, (Yedo) hunne onderdanige opwachting te maken en om die reden trof men in alle langs den weg gelegen plaatsen herbergen, beter logeerverblijven voor de groote heeren aan en ook de oude „groote weg" bestaat nog, zichtbaar aan de dubbele rijen pijnboomen. Van uit het spoorwegraam ziet men dien weg bij stukjes en brokjes, want het land is zeer geaccidenteerd en men rijdt ongeveer midden in het traject van Nara-Nagoya door een vrij machtig gebergte, welks lengte-as over eene kolossalen afstand door zes of zeven provinciën noordwaarts oploopt. Dit was de eerste lange tocht per spoor door Japan, nl. 6 uur aan een stuk.

Het reizen wordt in dit land wel aangenaam gemaakt; de waggons en banken zijn wel wat kleiner en lager dan in Europa, maar zij zijn aan eene zijde in de lengterichting geplaatst en men heeft geen coupe's; het is vrijwel als in Indië, behalve dat men door het hebben van opgevulde banken en verwarming ook voor de kou is ingericht en in de rijtuigen spuwbakken aanwezig zijn: voorts zijn er sleepingen en diningcars volgens Amerikaansch systeem is er ook nachtdienst; op het traject Kobe-Yokohama rijden onder gewone omstandigheden sneltreinen die er slechts 16 uren over doen. Is er niet te veel publiek, dan nemen de vermoeiden en slaperigen ongeneerde houdingen aan en gaan zelfs formeel uren achtereen slapen. Ook wordt er vaak in de treinen gegeten en gedronken; de passagiers koopen nl. het ontbijt of eene andere maaltijd kant en klaar in doosjes van fijn hout, die geheel met prijzen of eetwaren gevuld en met een kruistouwtje gesloten zijn; altijd is er voor het meerendeel gekookte rijst in, ongeveer de helft wordt er door ingenomen, en ze is als regel uiterst zindelijk en van goede kwaliteit, de kooper eet met de twee stokjes altijd zoo'n doos geheel leeg en werpt dien daarna weg. Zij eten vlug, die kleine Japanners en daarna drinken ze een of anderen aan het station gekochten drank of maken thee, waarvoor het kokende water in den trein altijd verkrijgbaar is. Tusschen eerste en tweede klasse bestaat in hoofdzaak geen verschil, behalve dat het eerste ruimer en eleganter is en er meer high-life, vooral high-purse mee reist; de derde klasse is als die van Java, nl. vier rijen banken in de lengte geplaatst; maar de wijze van spijzen gebruiken is voor alle klassen hetzelfde; in de eerste ziet men hoogstens, dat men zaken van betere kwaliteit, teit en hoogeren prijs geniet. In alle klassen rijden ook personen in nationalen dracht; het meest in de derde; in de eerste dragen de Japanners daarentegen meer Europeesche kleeding. De locomotieven komen allen van America: op de stations zijn overal kranen met drinkwater al of niet met reservoirs voor het wasschen; enkele zijn zelfs heel mooi van metaal of steen. De spoorwegen zijn voor een deel in Staatsexploitatie, voor het grootere in particuliere en dit geschiedt door diverse lichamen.

's Avonds kwamen we moede te Nagoya aan; moe van het kijken, lezen, praten; we hadden groote spoorwegbruggen en tunnels gepasseerd en vooral veel bergachtige scenerie genoten, waren langs diepe ravijnen en hooge stijl oprijzende bergen gereden. Dàt zagen we dadelijk, dat het Nagoya-hotel niet te vergelijken was met het weinig-mooie Myako-hotel van Kioto; het was het eenige logeerhuis ter plaatse, waar men als Europeaan-vreemdeling kan komen en bij het eten zagen we ook behalve eenige talfels met Japansche gasten, eene met twee Europeesche heeren, die bleken te zijn een americaansch electrotechnisch ingenieur, en een Duitsch koopman; dat viel mee in deze stokjapansche stad, waar laatstgenoemde met zijn gezin het eenige Europeesche vormden. Deze twee heeren kende het Japansch vrij goed, zooals ik van andere Japanners vernam en dat moet ook, anders is men te Nagoya verloren. Het hotel, geheel Japansch bezit en beheer, was goed; Europeesch gemeubileerde kamers, goede badkamers, electrisch licht, mooien nieuwen eetzaal met een kunstig en kostbaar plafond, parketvloer; goede keuken ect. Ik had met die heeren een heel instructief gesprek en daarna gingen wij de welverdiende rust in; maar die scheen ons niet gegund te zijn, want drie, vier keeren werden wij wakker van het groote geluid en spectakel, veroorzaakt door de duizenden die aan het naburige hoofdstation, dat men vanaf het hotelbalcon kan zien liggen, bijeenstonden, teneinde nl. de lange troepen transporttreinen, die te Nagoya van het oosten aankwamen en er eenigen tijd stil houden, met geestdriftige en luidklinkende banzaigeroep te verwelkomen.

Dat was telkens een geweldige drukte en diepgaand volksenthousiasme, door de nacht en de gesloten ramen tot ons dringende; den volgenden ochtend vernam ik, dat er juist dien nacht weer een groote troep uit het militaire ressort Nagoya in de treinen stapte, om zich naar het oorlogstooneel te begeven, het waren reserven van infanterie en cavallerie en daarom het groote leven. Op onze reis hadden wij trouwens op vele halten, tot zelfs van de kleinste dorpen gezien, hoe er ophoopingen van menschen waren met vaandels, emblemen en lampions, die de westwaarts reizende troepen van hunne patriotische hulde en diepe deelneming wilden blijk geven.

Ik had een en ander vernomen van de groote geheimzinnigheid, waarmede de mobilisatie en het troepentransport in Japan plaats had; dat het zelfs in de eerste drie maanden aan de Japansche pers verboden was, om over troepentransporten iets te schrijven, ook over de troepensterkte op het oorlogsveld; dat in den eersten tijd, na het begin van den oorlog in de groote hotels, waar vele Europeanen in- en uitgaan dedectives stonden, welke omtrent het doen en laten van elken buitenlander moesten rapporteeren. In verband daarmede staat ook het feit, dat het zoo lang duurde voor men op ruimere schaal de officieele vertegenwoordigers van de neutrale mogendheden in de Japansche kwartieren toeliet en nog moeielijker hadden het de oorlogscorrespondenten van de nieuwsbladen, die met de eerstgenoemden maanden en maanden tot een getal van 60 te Tokio op de vereischte vergunning van het legerbestuur hebben moeten wachten, voor dat ze uit het door hen meest gefrequenteerde Imperial Hotel konden treken; bekend is, hoe die oorlogscorrespondenten ook op de plaats hunner bestemming onder nauwlettend toezicht bleven staan en hunne berichten aan scherpe controle en zoo noodig correctie van den kant der Japanners onderworpen waren. Minder bekend zal wel zijn, dat een door en door regeeringsgezind beslist vaderlandslievend blad, de reeds genoemde »Osaka Asahi,« gerechtelijk werd vervolgd wegens het verspreiden van niet *onware*, maar naar den zin van de autoriteiten te uitvoerig beredeneerde, te veel met getallen gestaafde bulletins,; het blad werd er dan ook hoog voor beboet. Eerst in Mei begon dit na de behaalde overwinningen een weinig te veranderen; en toen werden de bulletins meer verspreid, op de wijze zooals men dat in Europa pleegt te doen, toen eerst kon men de belangstelling van het volk zien toenemen en voor de openlijke discussies was de baan vrijgemaakt: voor dien tijd deed men zulks zoo min en zoo tot het noodzakelijkste beperkt, als maar mogelijk was. Hiermede staat ook in verband: het feit van het allergeheimzinnigste troepenvervoer; nl. het instappen in de treinen, waar maar mogelijk nà het invallen der duisternis, op afgezette stations, waartoe strikt niemand toegang had, die er niets te maken had en dan nog stapte de troepen in den trein aan zijne van de stad af gekeerde zijde, zoodat er nagenoeg geene of uiterst weinige troepen voor het publiek zichtbaar werden. Over dag bulderden de treinen door naar de geheimzinnige havenplaats Hiroshenia, niet voor den buitenlandschen handel opengesteld en waar zich geen een niet-Japanner bevond.

Schrijver dezes kwam juist te Nagoya 's avonds aan, op het uiteinde van een lang perron; maar ziende, vanuit den verhoogden brugovergang, die naar het uitgangsperron leidt, hoe er beneden een lange trein gereed was en er groepen van militairen voor stonden, ging hij geen erg vermoedende, de tweelingtrap aan de andere zijde af, naar dat perron, terwijl de overige passagiers bij honderden op hunne klompjes over de brug doorhompelden en klotsten; en werkelijk, beneden aangekomen en nieuwsgierig rondloopende zag hij daar waggon aan waggon vol met troepen, infanteristen opgepropt in de derde klasse; dan in goederenwagens cavalleristen bij hunne paarden die met de hoofden opgebonden, drie aan drie tegenover elkaar stonden, dus in groepen van zes in elken waggon en tusschen dezen in zagen we hoe hunne ruiters lagen, aten, praatten of sliepen; zoo had ik reeds met mijne vrouw zonder erg eenige waggons langzaam voorbijgeslenterd, terwijl velen der soldaten ons alles behalve vriendelijk, zelfs met haat en wantrouwen aankeken, toen op eens de achtergebleven gids doodsbleek naar ons toe komt rennen en met een trek van wanhopige angst ons opmerkzaam maakt op het gevaarlijke onzer situatie; dat wij maar zoo gauw mogelijk naar boven moesten terugkeeren, want dat reeds een militair naar den voorwaggon van de officieren was gegaan om rapport te maken, en inderdaad hadden wij een 15 waggons van ons af, in groepen bijeenstaande officieren gezien. Wij hadden natuurlijk geen tweede aansporing noodig, na de woorden: „You are in danger and it may be you will be caught and meet great trouble". In het hotel werd mij dit laatste door den Europeeschen koopman, die overigens heel wel en goed bekend met de autoriteiten daarbij vrij goed van de toestanden in Japan op de hoogte was, bevestigd en hij wenschte mij geluk er mee dat het zoo goed afgeloopen was, in dezen tijd van groote geheimzinnigheid en verdubbelde waakzaamheid. Ik houd het er voor, dat wij het aan onzen gids hadden te danken, dat wij geen verder molest hebben ondervonden; zijne aanwezigheid en woorden hebben iedere suspicie op spionnen afdoende te niet gedaan; men ziet dus, waarvoor een gids ook nog van nut kan zijn.

E. S.

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië. 1905. Afl. 3 en 4.

Rottineesche verhalen, vertaald door Mr. Dr. J. C. G. Jonker. — Toegift tot de »gegevens over land en volk van Suriname«, door C. van Coll (met Naschrift en bijlagen door G. P. Rouffaer). — Naschrift op het voorgaande, door Jhr. L. C. van Panhuys. — Koeda Sengberani, door dr. Ph. S. van Ronkel. — Bijdrage tot de kennis van den godsdienst der Dajaks van Landak en Tajan, door M. C. Schadee (vervolg). — Het landschap Donggala of Banawa. — Beschrijving van het landschap Pasir. — Beschrijving van de onderafdeeling Koetei, door S. S. Knappert (met kaart). — Een oudjavaansche inscriptie van den jare 1272 Caka, door Prof. Dr. H. Kern (met plaat). — Notulen der Vergaderingen van 17 Dec. 1904; 21 Jan., 18 Febr., 18 Maart, 15 April en 20 Mei 1905.

Het Marineblad jaarg. 1905—1906. Afl. 3.
Neerlands zeemacht in Oost-Indië, door J. P. Westerveld.

ADVERTENTIEN.

SCHEVENINGEN.
„Villa Seinpostduin."
Pension
voor FAMILIES zonder kinderen.
PRACHTIG ZEEGEZICHT.
UITMUNTENDE TAFEL.
KAMERS met en zonder pension.

Toko Bahroe
Van Kinsbergenstraat 126.
SPECIAAL ADRES voor
Versche Samballans en Indische Zuren,
Boemboes, Djawa-Kerry,
Sesate, Kruiden,
Limonade-Siropen,
Ketjap, Indische Thee enz.
Billijke Prijzen.
Aanbevelend,
W. BARNAS.

18 à 20 pCt.
De naaml. vennootschap
Verbruiksvereeniging
INSULINDE,
2e Schuijtstr. no. 1,
verkoopt à contant
KRUIDENIERSWAREN en
COMESTIBLES 18 à 20 pCt.
beneden de gewone winkelprijzen.
Vraagt prijscourant.
De Directeur,
E. C. SENGER.

ZUID-HOLLANDSCHE BIERBROUWERIJ
DEN HAAG,
levert op fust en flesschen
Pilsener, Munchener, Lager en Gerste Bieren.
TEL. INT. 2872. — VRAAGT PRIJSCOURANT.

Pension Insulinde.
Sinds 1898
alleen gevestigd **Bankaplein 2, den Haag.**
Schoonste en Gezondste ligging — Tel. Int. 1486.

MEIJROOS & KALSHOVEN, ARNHEM Koningsplein 9.
Export van **Piano's, Harmoniums, Muziek-, Blaas- en Strijkinstrumenten, Gramophones, enz.** naar Oost- en West-Indië.
Speciaal voor de tropen aanbevolen:
Piano's en Vleugels uit de fabriek van JOHN. BRINSMEAD & SONS, LONDON! Garantie **5** jaar.
Catalogus franco op aanvrage.

INKOOP van OUDE en INDISCHE BRILLANTEN.
Speciaal adres voor verslijpen van Brillanten.
Geeft hoogste waarde voor Parelen en andere Edelgesteenten.
N. BLOM. Amsterdam, N. Heerengracht 9.

ZADEL- EN KOFFERMAKERIJ,
W. POPPINK,
151 PRINS HENDRIKSTRAAT, DEN HAAG.
Goedkoop adres voor sterke REIS- en HANDKOFFERS. Vooral wordt de aandacht gevestigd op mijn uiterst solide en goedkoope gepanserde HUT- en MAILKOFFERS. Reparatie-inrichting voor alle soorten reisartikelen en lederwaren.

Geld aangeboden, op elke aannemelijke voorwaarde, (met en zonder borgstelling), voor bouw, handel, particulieren, op koopmansgoederen, meubelen, accepten, erfenissen, alsmede als 1e, 2e en crediet-hypotheken, op polissen, op huizen, landerijen, alle soorten vaartuigen, enz.
Brieven franco letters AA. Postbus No. 12, den Haag.

PIERRE VOS,
Cuisinier, v. Galenstraat 30.
Diners in alle prijzen.

Groothertoginnelaan 103
HEDEN en volgende dagen
telkens van **10—4 uur,**
is te zien en over te nemen:
1 eikenh. Kast, halfleg, halfhang f 20.
1 massief eiken Cilinderbureau f 55.
1 Gaskachel, geheel zonder reuk f 5.
1 marm. Pendule met Coupes f 10.
1 compleet Serreameublement f 15.
12 Japansche Kop en Schotels f 4.
1 noten Buffet, Spiegels in opzet f 43.
1 Divan, afneembare rol f 12.50.
1 losse mah. Linnenkast f 30.
1 Im. Smyrna Karpet, zeldzaam fraai dessin, groote maat 4 × 3 M. f 18.
1 Gaslamp, schuivend f 8.
1 noten Dientafel f 6.
1 mahonie Waschtafel f 4.
1 Gaslamp, 2 pits, zijden Kap, f 9.50.
1 zeer solide Brandkast f 60.
1 2-pers. nieuwe wollen Deken f 4.50.
6 massief eiken Kussenstoelen f 25.
1 dubbel breed eikenh. Buffet f 45.
1 massief eiken E[illegible]tafel met massief eiken bijblad, blad ingelegd f 30.
1 Etagère, 3 verdiepingen f 3.50.
2 Ital. Tochtdekens, de 2 f 2.20.
1 vierdeelig Jap. Kamerschut f 6.50.
1 fraai massief noten Salonstel, met bronzen velours frappé f 135.
1 groote noten Spiegel f 6.50.
1 paar groene Gravures, gekl. f 6.50.
1 Portemanteau met Spiegel f 3.80.
1 Jap. Theetafel, 2 bladen f 5.
18 koperen Traproeden f 1.50.
1 massief eiken Bureaustoel f 12,
en nog enkele Artikelen.
Alles te zien en over te nemen
HEDEN en volgende dagen
telkens van **10—4** uur,
Groothertoginnelaan 103.
Deskundig transport gratis.

THE LONDON COMPANY,
36, Noord-Einde 36.
BETROUWBARE KLEERMAKERIJ.
Elegante Coupe. — Solide bewerking. — Hoogst billijke prijzen.
Indische Uitrustingen naar de laatst uitgekomen modellen.

Restaurant des Indes.
Prins Hendrikplein 3a
PIEPER-BAARS.
Telephoon 1896.
Iederen dag gelegenheid tot het verkrijgen van volledige rijsttafel en Europeesch eten.
Plat du jours tot 4 uur à f 0.80.
Na 4 uur 1 Gld.
Diners van af f 1.50.
Uitzenden van verschillende Schotels.
VRAAG TARIEVEN.

Enig adres van de beroemde echte IJskalfs Leverworst.

Delicatessen en fijne Vleeschwaren.
Voor bovengenoemde Artikelen is het beste adres bij
N. C. VERKERK,
Prins Hendrikstraat 128.
Voorheen Chef-Kok
Witte Societeit.
TELEFOONNUMMER 1850.

F. H. BOTHE,
21, Veenestraat -- Den Haag.
SPECIALITEIT IN
GEKLEURDE, ZWARTE en CRÊME STOFFEN.
Nouveauté's voor elk seizoen.
STEEDS GROOTE ASSORTEMENTEN. BILLIJKE PRIJZEN.

Vraagt de bekende Sauces en [FABRIEKSMERK T&D GEDEPONEERD] **Uw Leverancier Groenten, Soepen, Zuren van de Firma**
TIELEMAN & DROS, Leiden.

INBOEDEL.
Indische families, die naar Indië vertrekken, en op voordeelige wijze hunnen INBOEDEL in zijn geheel **à contant,** wenschen over te doen, schrijven in vertrouwen onder Letters C. W. aan het Bureau van dit Blad.

P. J. VASEN
Waschinrichting,
Zuider Buitenspaarne 22
HAARLEM.
Goedkoop Stuktarief
gewoon of geheel opgemaakt.

Fröbelinrichting en
Handwerkschool „DUINOORD"
367 Obrechtstraat
Ruime lokalen. Groote tuin met speelzand en afzonderlijke tuintjes voor de kinderen. Het schoolgeld bedraagt per kwartaal **f 6.—** voor één, **f 10.—** voor 2 kinderen uit één gezin. **Handwerkles** voor meisjes boven den leeftijd van 7 jaar, 's avonds van 5½ — 7½ uur. Leergeld **f 1.—** per maand
Inschrijving van leerlingen dagelijks van 10—4 uur.
Directrice,
Mej F. JANSSENS.

Indisch Restaurant.
VEREENIGING OOST EN WEST.
L. v. Meerdervoort 195.
Telephoon 2655.
Indische Kokkie,
Plat du jour f 0.80, na 4 uur f 1.—.
DINERS van f 1.50.
Uitzending van Diners en allerlei Schotels.

A. A. KNUIJVER & ZONEN,
Hofleveranciers
van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Gedempte Raamstraat 11-12,
'S-GRAVENHAGE.
Ned. Fabriek van
Banieren, Vaandels, Militaire Borduurwerken.
Inrichting voor 't borduren van
Lambrequins, Stoelzittingen, enz.
Uitgebreide Weverij en Passementfabriek
voor de vervaardiging van **Franjes, Embrasses en Agrementen** in soliede qualiteit en iedere verlangde kleur.
CONCURREERENDE PRIJZEN.

Het Indisch-Nederlandsch Kantoor,
Conradkade 60, 's-Gravenhage, bij de Laan v. Meerdervoort.
Effecten — **Prolongatie** — Assurantiën (alle branches) — Spaar- en Depositobank — Koopt **Java-Bankbilletten** — Bezorgt **passage** per mailbooten naar Indië, Amerika, Z.-Afrika en O.-Azië. Volledige inlichtingen **kosteloos.**

De Firma TER MARSCH & Co.
Hofleveranciers te ROTTERDAM
levert, onder nevenstaand Fabrieksmerk, uitsluitend
prima kwaliteit
Vleeschwaren, Soepen, Sausen, Hammen,
ENZ. ENZ.
Vraagt uitgebreide Prijscourant voor Export of Binnenland

OVER TE NEMEN
een zoo goed als nieuwe Wilhelmina Naaimachine met alle apparaten en kast, voor **30** gulden, garantie en onderricht, adres:
87 HELMERSSTRAAT 87.

Export. Import.
G. C. VAN ZAALEN.
Aardappelhandel,
Zuid Oost Binnensingel 53-55, 's-Gravenhage.
Telegr.adres Zaalen Haag. Telef. Interc. 114.

Magazijn van Lakens en Stoffen.
Joz. J. Dietz,
Md. Tailleur, Korte Houtstraat 7,
DEN HAAG.
Speciale Inrichting voor Ambtsgewaden.

Zwitsersche Wasch-, Electrische Bleek- en Strijkinrichting
te RIJSWIJK.
Wit- Bont- Wol- Gordijnen-Wasscherij.
Tapijtreiniging. - Uitstoomerij. - Chemische Wasscherij. - Motzuivering.
GEEN CHLOORKALK. — EIGEN WATERTOREN.

VOORSCHOTTEN
verkrijgbaar op langen en korteren termijn bij
BIGOT, BOOT & Co.
In Assurantien.
DENNENWEG 63 — INT. TEL. 1734
'S GRAVENHAGE.

SPIEGEL EN LIJSTENFABRIEK
van J. ARENS.
28A. ZOUTMANSTRAAT 28A.
Speciale inrichting voor
OVERVERGULDEN.

J. H. K. MEIJER,
IMPORTEUR VAN
Havana-Sigaren, Sigaretten, Tabak enz.
Passage 9, Bezuidenhout 132,
DEN HAAG.
Export naar Oost en West.

J. A. M. Zeij
Tailleur, Heerenstraat 13a.
voorheen Chef-Coupeur te Soerabaia.
Uitrustingen volgens de in Indië gedragen Modellen, voor Officieren, Ambtenaren en Particulieren.

KLEINGELD & ZOON
TAILLEURS.
Parkstraat 39. Den Haag.

H. C. A. TROUWBORST,
Molenstraat 46. Den Haag.
Diverse houten Huishoudelijke Artikelen.
Alle soorten Borstelwerk.
IJzeren Aschbakken, Sponsen en Zeemleder.
Diverse soorten Poetspomades en Schoensmeren, Potlood enz.

Fabriek van Militaire en Civiele Equipementen.
Hofleveranciers van H. M. de Koningin.
PAPESTRAAT 21. — DEN HAAG.
Telephoon 2468.
W. VERVLOET & ZOON.

Firma H. W. DUBEL
NOORDEINDE 4.
HOF- EN RIJKSLEVERANCIER
HOLOGER EN OPTICIEN.

J. VAN DE GRIEND
Zwarteweg 61-62. DEN HAAG.
Telefoon No. **125.**
Expediteur voor Verhuizingen binnen en buiten de stad en vervoer van alle goederen.

RESIDENTIE HYPOTHEEKBANK.
Maatschappelijk kapitaal f 1.000.000.— (Geheel geplaatst.)
's-GRAVENHAGE, PLAATS 1a.
Directie: K. E. ABBING. A. C. DE KANTER.
Verstrekt **gelden** op eerste Hypotheek en geeft onder Notariëele contrôle, **4 % Hypotheekbrieven** uit, groot *f* 1000.—, *f* 500.—, *f* 250.—, *f* 100. —

NOORDEINDE 45.
Albert Ashoff
Chemisier.
Specialiteit Overhemden naar maat.

De Hollandsche Nijverheid,
.-. Lange Poten 20, Den Haag. .-.
Speciaal Magazijn van
Eigengemaakte Dames- en Kinderondergoederen.
Soliedste afwerking. — Billijkste prijzen.

Brandstoffenhandel
C. C. LENS.
Z. O. Binnensingel 97, b/d Zwarteweg, Den Haag.
Interc. Telephoonnummer 120.
Jaar van Oprichting 1843.

E. P. MEIJER,
Koningsplein 6. 's-Gravenhage.
Publiek Telefoonstation No. 2552.
Drogerijen. Specerijen. Toilet-Artikelen.
VERBANDSTOFFEN.
Zieken- en Kinder-Verplegings-Artikelen.
Specialiteits Geneesmiddelen.

Restaurant Knappstein,
Vlamingstraat 15--17 Den Haag.
Plâts du Jour à 50 Cts.
van 11½—2 uur.
Diner van af 80 Cts.
van 4½—7 uur.

J. F. HANSEN, Mr. Smid.
Magazijn van
Baden, Geysers, Haarden, Kachels en Fornuizen.
GASORNAMENTEN.
Huishoud. Artikelen.
KEPPLERSTRAAT hoek REGENTESSELAAN,
'S-GRAVENHAGE.

AGUILAR'S
Port-, Sherry- en Madeirawijnen
zijn alom bekend.
Vraagt Prijscourant.
Hoofdkantoor Heerengracht 3, DEN HAAG.
Telephoon Interc. 264.
Bijkantoor: Batavia
B. DE BAS & Co.
Filialen: UTRECHT—LEIDEN.

P. M. Tamson,
Nieuwstraat 7, Telefoon 2533.
PASSERDOOZEN.

Firma TENZER,
Oude Molstraat 15—15a. Den Haag.
Generaal-Vertegenwoordiging voor Nederland en Indië van verschillende eerste fabrieken in Brandapparaten, fijne Houtwaren voor Branden, Snijden, enz.
Engrosmagazijn en Etalage:
Oude Molstraat No. 2, bij het Stadhuis.

J. VAN BOMMEL,
Magazijn in Kantoor- en Schrijfbehoeften
Jap. Wandversieringen
PORTRETLIJSTEN in alle maten en
LUXE ARTIKELEN.
60 PRINSESTRAAT, hoek Juffr. Idastraat
en 1ste OBRECHTSTRAAT 59.

G. J. R. VAN DER GAAG & Zn.
Drogerijen. — Chemicaliën.
Pharmaceutische Specialités.
BAD-, TOILET-, WERKSPONSEN.
Eau de Cologne.
27 GROENMARKT. Telephoon 2512.

English Lessons
by Mr. E. HAYWARD,
16 v. Merlenstraat Den Haag.
Inlichtingen te bekomen bij de Uitgevers van dit blad.

Jac. v. d. HAAGEN
Nieuwstraat 10a, den Haag.
Gazelle Rijwielen en Onderdeelen
Fabriceert RIJWIELEN volgens alle MODELLEN en maten. Fittings naar verkiezing.
BONDS-Rijwiel en Motorhersteller.

WERKTUIGKUNDIG
EN ELECTROTECHNISCH BUREAU.
Handel in OPEL-RIJWIELEN.
L. M. VAN TETTERODE & Co.
Tasmanstraat 104.
bij de Prins Hendrikstraat. – DEN HAAG.

Broodfabriek „DE ZEEUW", JACOB CATSSTRAAT 182 - 210.
***Specialiteit in* BRUINBROOD,**
Systeem Dr. ALLINSON.
TELEFOON 1046. **B. HUS.**
N.B. In December wordt aan de verbruikers **15 procent** uitbetaald.

J. M. RIEL,
Hemsterhuisstraat 72.
Drogerijen, Specerijen, Chemicaliën, Verfwaren, Lakken en Vernissen.
SPONZEN en ZEEMEN.

Brückel Mutzenbach
Veenestraat 22, hoek Kettingstraat,
's GRAVENHAGE.
Toiletartikelen, Kramerijen, enz.

VLEESCHHOUWERIJ van
Gebrs. de Zwaan,
HOFLEVERANCIERS.
WAGENSTRAAT 37. Teleph. 849. 's-GRAVENHAGE.
Bevelen zich beleefdelijk aan voor de levering van eerste kwaliteit **Rund-, Kalfs- en Lamsvleesch.**

J. A. VAN DE LAAK.
71 Wagenstraat 71,
Den Haag.
Uitgebreid Magazijn van alle soorten Borstelwaren, Galanteriën en Kinderspeelgoed.

J. C. FERON,
MAGAZIJN VAN MEUBELEN EN SPIEGELS.
Behangerij en Stoffeerderij.
VEENKADE 6. — DEN HAAG.

J. W. POULUS,
Vlamingstraat 49, DEN HAAG.
Magazijn van GOUD, ZILVER en HORLOGES.
Speciaal Atelier tot het repareeren van alle mogelijke artikelen, als: **Goud, Zilver,** fijne **Nikkelwaren, Horloges,** enz. enz., tegen uiterst billijke prijzen.

COMPAGNIE BORDELAISE
Lange Poten 23.
Pilsener Urquel.
Wijnen en Gedistilleerd.

Fr. POSTMA
TASMANSTRAAT 164.
PIANO- en ORGELMAGAZIJN.
Solied adres voor stemmen.
Speciale inrichting voor reparatie.
VERHUREN en INRUILEN.

A. G. AUDIER.
Sigarenhandel.
PRINSESTRAAT 134,
Hoek NOORDWAL.

Manufacturen en Dames-Confectie.
Magazijn „Prins Maurits"
PIET HEINSTRAAT 113.
Specialiteit in WITTE GOEDEREN.
Telephoon 4063.

Koninklijke Brood- en Beschuitfabriek, LENSVELT NICOLA,
DEN HAAG. TELEFOON No. 2531. VEENESTRAAT 23.
Luncheon room.
KOFFIE. — THEE. — CHOCOLADE.

Sigaren en Sigaretten
Magazijn „WILHELMINA",
Gedempte Burgwal 39,
Den Haag.
Monsters worden gratis en franco op aanvrage toegezonden.

Wed. S. CALFF.
PASSAGE 41 ROTONDE DEN HAAG.
Soliedste adres van Dames-, Heeren- en Kinderschoeisel, Kousen en Heeren Sokken. Specialiteit in Militaire Handschoenen. Atelier voor reparatie en maatwerk.

'S-Gravenhaagsche Kofferfabriek
TASMANSTRAAT 72.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor alle soorten Hand-, Reis-, Hut-, Mail- en Dienstbodenkoffers.
Alle reparatiën worden spoedig en net afgeleverd.
Aanbevelend **F. W. P. D. TOONEN**

Atelier voor Reparatiën.
Goud, Zilver, Diamant en Horloges,
J. L. BERNHARDI Jr.
Vlamingstraat 11. Den Haag,
tegenover de Fransche Bazar.

Firma D. SCHERRENBERG,
NIEUWE MOLSTRAAT 27.
Papierhandel, Stoom Papieren zakkenfabriek en Drukkerij.
Afdeeling inkoop van oud papier enz.
NIEUWE MOLSTRAAT 44.
TELEFOON 928.

De Goedkoope Winkel van
H. DE LA COURT,
Hemsterhuisstraat 283.
in Drogerijen, Chemicaliën en Wasartikelen.

J. DRIESSEN.
Poelier.
PARKSTRAAT 19. DEN HAAG.
Telefoon 3102.

BROOD-, BESCHUIT EN KOEKBAKKERIJ
Witte de Withstr. 18 's-Gravenhage.
Dagelijks versche ZOUTE BOLLEN, KRAKELINGEN en ZOUTESTENGELS.
Wed. W. Bakker-Maas, v.h. J. J. Bakker.
Hofleverancier.

„A la Parisienne."
J. KROGER. SPUISTRAAT 32. DEN HAAG.
3de huis van af de Passage.
Dames en Kinderkleeding.
SPECIALITEIT REFORMKLEEDING.
CHIQUE COUPE. **ACCURATE BEWERKING.**

E. HASE
SPUI 25a.
Pelterijen en Heerenhoeden
Sportpetten en kinderhoeden.

G. M. WATERREUS.
Piet Heinstraat 133.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor Indische Ingrediënten, Speciaal voor de **RIJSTTAFEL.**
Vraagt Prijscourant. Telefoon 1736.

JOHAN DELBOY.
Coiffeur. Bankastraat 6.
Salons voor Dames en Heeren.
Magazijn van Parfumeriën enz.
Merang des Indes, 50 Cts. per flesch.

Wed. I. HOEK & Zonen
Visch-, Wild-, Fruit- en Comestibleshandel
2 Vos in Tuinstraat 2,
s'-Gravenhage,
Telef. Interc. 675. Verzending naar Oost- en West-Indië.

H. ISERIEF & Zonen.
Plein hoek Korte Poten 1--3.
Lingeriën. — Corsets.
Uitzetten. — Luiermanden.

T.H. v. WESSEL,
Sigaren Magazijn
DE INDISCHE WIJK
Bankastraat 20a, Den Haag.

Vins de Bourgogne
Lupé Chôlet
Cave chez: Mr. P. J. Schretlen
export. **négt en vins.**
Korte Houtstraat 33, Telef. 223.

American Lunch-Room.
Café-Restaurant Bodega
Spijskaart met groote verscheidenheid.
Spuistraat 12. Den Haag.
L. H. A. STEVENS.

VAN VEEN'S Theesalon.
'S-GRAVENHAGE — PLAATS 33.
THEE, KOFFIE, GEMBER, SOJA, enz.
Jap. en Chin. Kunstvoorwerpen.

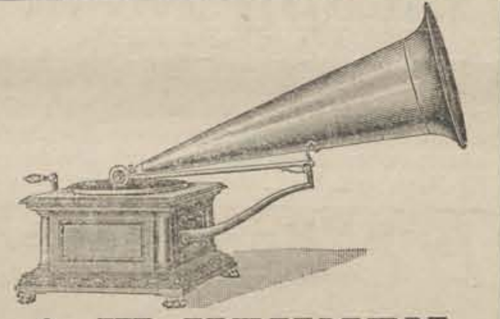
MAISON THEODOOR.
Th. A. J. HUIJNINK.
Salon pour la coupe des cheveux et barbe.
Specialité pour des articles de toilet.
Hofstraat 7. **La Haye.**

A. A. BOLT,
Confiseur, Patissier. — ***HOFLEVERANCIER.***
BANKASTRAAT 4f, 4c, 4d, 4e.
Echte Indische Spekkoek.
Ook verkrijgbaar in „BOEATAN," Plaats 9.

MAGAZIJN van
RIJWIELEN, ONDERDEELEN,
en **Sportartikelen.**
1e Klas Reparatie-Inrichting.
Aanbevelend,
JOSEPH VAN BOMMEL,
Agent der GLOBE RIJWIELEN,
Dennenweg 17a, Den Haag, (hoek Spekstraat).

J. B. Benner,
HOFLEVERANCIER.
79 NOORDEINDE 79.
Piano's en Orgels.

A. B. Brons.
Behanger, Stoffeerder en Beddenmaker,
Fluweelen Burgwal 9, Den Haag.
Solide afwerking Billijke prijzen.

A. W. HEIJNEN
Noordeinde 48, Den Haag.
Hoofdagentschap voor Den Haag en Omstreken van de
ODEON SPREEK-ZING-MACHINE.
Odéonplaten worden aan twee kanten bespeeld.

Heeren hoedenmagazijn
Jean Meyer.
Passage 49--51--52.

M. J. Meijsen,
Confiseur, Patissier, Glacier, Cuisinier.
PIET HEINSTRAAT No. 110.
— — — *Telephoon 1744.* — — —
Levering van koude en warme Schotels.
Dejeuners. — Diners. — Soupers.

Gevestigd sedert 1880. — BEKROOND 1886.
KOFFERFABRIEK
Wed. F. K. N. BORN & Zn.
Fabriek en magazijn van Koffers, tasschen en lederwaren.
Fabriek WESTERBAANSTRAAT 1 E.
Magazijn VEENKADE 44a, hoek Westerbaanstraat.

Coiffeur. Maison Elsevier. Parfumeur.
29, BUITENHOF
(vis à vis de la vieille prison)
LA HAYE. Téléphone No. 3386.
Salon de Coiffure de Premier Ordre.
Procédé Antiseptique.
Parfumerie et Brosserie Française et Anglaise.
Grand choix d'éponges.

Firma A. L. J. & W. DE HAAS,
Vleeschhouwers. — Hofleveranciers.
35 Wagenstraat.
Hoogste onderscheiding Prix d'Excellence Zilveren Medaille v/h. Gem. Bestuur van den Haag.

Stoffeerderij, Bedden- en Meubelmakerij
Opgericht 1875.
M. C. Kreeft,
Wijd Achterom 113. Den Haag.
Werkplaatsen Hofspui 5B.
— COMPLEETE MEUBILEERING. — —

KLEEDERMAKERIJ
VAN
P. F. J. VAN ZUIJLEN,
PIET-HEINSTRAAT 55.
Soliede stoffen goedpassende Coupe.
Billijke prijzen.

WESTEINDE 337.
Magazijn van Spiegels en Schilderijen.
PORTRETLIJSTEN en MORASTANDEN
in alle maten.
Alle soorten ENCADREMENTEN.
A. C. DE ROOS.

Firma P. J. KOK.
Dag. Groenmarkt 38
TELEPHOON 2508.
Spekslagerij en handel in uitsluitend 1ste kwaliteit fijne vleeschwaren.

G. BULTÉ.
Sedert 1893 gevestigd
16 Witte de Withstraat 16.
Manufacturen, gemaakte en gebreide goederen, zeil, dekens, enz. enz.
Groote sorteering, goedkoopste prijzen, stalen op aanvrage p. o.

Confiserie, Chocolaterie PASSAGE 30
Groote sorteering TABLETTEN van de eerste binnen- en buitenlandsche huizen.
Karstel's Florabonbons, Rumboonen, Moccaboonen enz.
Prima Cacaopoeders van Van Houten, Karstel, Suchard enz.

Gebr. van de Water
104 Witte de Withstr.
HANDEL IN
Roomboter, Kaas, Eieren en **Fijne Vleeschwaren.**
Franco aan huis bezorgen.

OPGERICHT 1820.
Erve J. v. d. BERGH
Hofleveranciers,
Nieuwstraat 9.
Specialiteit in
Fijne Java koffies, Java en China Theeën.

J. KNEGTEL
IN
Gedistilleerd, Wijnen en Likeuren
Bierbottelarij.
SPECIALITEIT IN COGNAC.
Bankastraat 91. **Den Haag**

Dick's
DAMPPROOF BOOT & SHOES
Are Superior to all others.
Spuistraat 4. } den Haag.
Piet Heinstraat 20. } Telef. 3332.

Handel in Koloniale Waren en Comestibles.
Indische Ingrediënten.
Speciaal adres voor diverse soorten
prima Java Theeën.
DANCKERTSSTRAAT 43, bij de Groot Hertoginnelaan.
TELEPHOON 3361. PUBLIEK STATION.

L. van Gasteren, Westeinde 351.
Prachtige verb. Singer hoogarmmachine van f 47,50 nu contant f 25.
Gebruikte van af f 6.
Reparatiën spoedig en billijk.
Alle Onderdeelen verkrijgbaar tegen geringen prijs.

Wijnhandel.
J. R. SNOECK HENKEMANS,
Firma VOSS & Co.,
's GRAVENHAGE. — — — LAAN 10.
Telephoon 1973.
Vraagt de prijscourant.

S. NETTO,
Firma H. P. v. d. BURGH & Zn.,
WITTE DE WITHSTRAAT **36,**
DEN HAAG.
Hoeden, Petten en Heeren Mode-Magazijn
Overhemden op maat, Fantasie Vesten.

Fabriek van Kantoorboeken
H. J. van Bukel,
NIEUWE MOLSTRAAT 50.
Alle soorten van Bindwerk, Etui- en Cartonnagewerk. Opplakken en Vernissen van Landkaarten.
Nette afwerking. *Billijke prijzen.*

G. J. HEEMSKERK,
Obrechtstraat 198, *hoek Reinkenstraat.*
KOLONIALE WAREN, COMESTIBLES.
Chocolade-Suikerwerken.
SAMBALLANS EN DIVERSEN.
Thuére en Papandajanthee.

SIGARENHANDEL.
H. L. VAN RIJSWIJK,
Passage 40, — Rotonde,
DEN HAAG.
Speciale blikken verpakking voor OOST- en WEST-INDIEN.

F. HINTZE, Spuistraat 60.
Kunst- en ivoordraaier.
Specialiateit in tabaks-, sigaren- en sigarettenpijpen. Wandelstokken.
Atelier voor reparatie van waaiers, ivoor, parelmoer en schildpad.
— — — Opmaken van horens. — — —

J. H. F. LEMPERS,
SPUISTRAAT 68, *'s-GRAVENHAGE.*
Grootste sorteering in
Chineesch, Japansch, Porcelein en Delftsch Aardewerk en Luxe-Artikelen.

PAUL C. KAISER,
— FABRIEK, ELANDSTRAAT 94. —
Prinsestraat 66,
Elandstraat 94a,
Weimarstraat 35,
Heerengracht 24,
Valeriusstraat hoek Dunklerstraat,
levert alle soorten brood van de beste hoedanigheid

H. VAN DE WATER Jzn.,
DEN HAAG.
FREDERIKSTRAAT 18,
KONINGSTRAAT 16.
Goedkoopste adressen voor beslist 1e kwaliteit
BOTER, KAAS, EIEREN en VLEESCHWAREN.

Het materiaal der
KRUMEICH'S INMAAKPOTTEN
is het Hygiënisch volmaakte en vrijwaart den inhoud tegen lucht en temperatuurwisseling.
Men vrage beschrijving.
Hofleverancier. **H. HEIJNEN.** **Telef. 1174.** **Hofspui 109.**
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.

F. HAPPEL, Drogist
Iste Wagenstraat 63. DEN HAAG.
Drogerijen, Chemicaliën, Binnen- en Buitenlandsche Geneesmiddelen, Zeepen, Eau de Cologne enz.
Specialiteit: Happel's beroemd eksteroogen- en huideelt-tinctuur f 0.40 per flacon franco p. p. na ontvangst van postwissel ad f 0.50.

J. J. REESER
Piet Heinstraat 116
Elandstraat 85 en 86.
Serre-Ameublementen.

Allright Rijwielen.
„Centaur" „
„Trio" „
Motorrijwielen.
Automobielen.
Sportartikelen.
Ph. Krönig, Reinkenstraat.

G. Raumann & Co.
Boekhorststraat 22, den Haag.
MAGAZIJN van
Galanteriën, Kramerijen, Speelgoederen,
SCHOOL- en SCHRIJFBEHOEFTEN
Staalwerken, Schoonmaak-Artikelen, enz. enz.
EN GROS. **EN DETAIL.**

Modes
C. SAAN, Zoutmanstraat 5.
MAGAZIJN van
gegarneerde Dames- en Kinderhoeden,
Voiles, Linten en Bloemen.

C. DONKER,
Telefoon 55. HOFSTRAAT 5 's Gravenhage
Hoofd-Agent voor Nederland van de
WAFFENRAD RIJWIELEN,
uit de beroemde gewerenfabriek te Steyr, Oostenrijk.
PROPATRIA RIJWIELEN.

J. C. VAN LEEUWEN.
Tabak, Sigaren en Sigaretten
Magazijn.
Nieuw Duinoord
Valeriusstraat 88

PIANO- & ORGELMAGAZIJN
D. SENTEUR
Hofstraat 3 'S-GRAVENHAGE
VERKOOPEN, VERHUREN,
STEMMEN EN REPAREEREN.

DE KINDERWINKEL.
Specialiteit in Kinderhoeden, Mantels, Jurken enz enz.
Levering van compleete Luiermanden.
J. T. H. VRIES. Schoolstraat 32.

P. H. SAP,
Assistent-Apotheker en Gediplomeerd Drogist.
TROMPSTRAAT 218, — Den Haag.
HANDEL IN
Medicinale en Toilet ZEEPEN,
Medicinale en Minerale WATEREN.
EAU DE COLOGNE.

Reiskoffers.
MANDEN- EN STOELENFABRIEK
van **N. GERRITSMA,**
VAN DIEMENSTRAAT 82,
is het voordeeligst Adres voor Duinoord en omstreken. Reparatiën spoedig, net en billijk.
Stoelenmatten.

N. A. de Bénis
Coiffeur Posticheur.
Theresiastraat 102, **hoek Mariastraat**
DEN HAAG.

RINCK,
Hofleverancier, Schouwburgstraat 2.
Specialiteit in PORTEM., PORTEF., ETUIS, ALBUMS enz.
Billijke Prijzen.
Reparatiën enz. alles zeer solide.
Voor Indië expresse bewerking.

CENTRAAL-APOTHEEK
„De Archipel."
Javastraat 49. — Telefoon N°. 1352.
R. R. NAUTA, Apotheker.
Handel in:
Chemicaliën & Drogerijen, Verbandstoffen,
Minerale wateren en Zouten,
Homoeopatische Geneesmiddelen van
Dr. Willsman Schwabe in orig. verpakking.
Binnen- en Buitenlandsche Spécialité's
w. o. Quina Laroche per ½ fl. 1.—
„ „ „ „ 1/1 fl. 1.90
NB. De recepten worden tegen zeer billijken prijs gereed gemaakt. Indien gewenscht kunnen zij afgehaald worden, zonder verhooging van prijs.

J. J. Sand,
Wagenstraat 114, Den Haag.
Mozaïek en hardgebakken Vloertegels
voor
Kerken, Scholen, Kazernes, Stations, Villa's, Fabrieken, enz.
Verglaasde tegels voor Wandbekleeding.
Teekeningen en prijscourant fr. op aanvrage.

„PAX",
Zoutmanstraat 29, Den Haag.
Groote keuze: Tegels, Vonga's, Wandteksten op karton en glas, Photo's, chr. en fant.; nieuwste jongens en meisjes prachtbandjes, Prentb., ook chr.; inkten, lijm, schrijf-, school- en kantoorbehoeften.

MAISON DROUOT
Lange Houtstraat 7 en 2, DEN HAAG.
Telephoon 753.
GROOTSTE INRICHTING
tot compleete Meubeleering, Behangerij, Stoffeerderij.
EIGEN MEUBELFABRIEK.
Antiquiteiten en Kunstvoorwerpen.

HET HUIS VOOR FOURNITUREN.
PRINS HENDRIKSTRAAT,
hoek W.-Pyrmontkade. — HAAG.
Specialiteit in artikelen
ter garneering van
Damescostuums, Voerings, Handschoenen, enz.

Natuurlijke Bronwateren.
„Gradatio",
Amst. Veerkade 7a, Telefoon 984.
Kaiserbrunnen.

K. H. BRUGGEMANS,
v. Diemenstraat 61—63.
Handel in Spiegel- en Vensterglas.
Huisschilder en Glazenmaker.

Heerenartikelen.
Overhemden op maat.
Gebrs. VOGELS.
HOOGE NIEUWSTRAAT 36.
(Tournooiveld.)
Telephoon No. 746. DEN HAAG.

WASCH-
en **wringmachines** zijn **onmisbaar** in elke Huishouding.
Groote sortering.
Landbouwkantoor M. J. SPRUYT,
Riviervischmarkt 9, DEN HAAG.

SOLIED en GOEDKOOP
BEDDENMAGAZIJN
van A. KRAAN
ZUIDWAL 42.
Telephoon 1998.

F. C. L. HASE,
Bontwerker.
OPGERICHT 1868.
Fabriek en Magazijn van Pelterijen.
Speciale Heerenhoedenmagazijn.
Lange Poten 17.

Witte Goederen.
Tricot Ondergoederen.
SCHENK & Zn.,
Veenestraat 52, Den Haag.
Lingeries.
Bébé Artikelen.

P. C. MULLER, Witte de Withstraat 103,
DEN HAAG.
RIJWIELHANDEL.
Fabriek der NOVA-Rijwielen.
Agent der TEMPO- en BRUNO-Rijwielen.
1ste Klas Reparatie-Inrichting.
Emailleeren. Verhuren. Vernikkelen.

WISBRUN & LIFFMANN,
Den Haag, Veenestraat 35.
Zijden Stoffen, Garneerartikelen.
Kant, Kantstoffen,
Entre deux, Lint, Knoopen enz.
Beste en Goedkoopste Adres voor Naaisterfournituren.

Ned. Schoen-Industrie.
Westeinde 88. DEN HAAG. Weimarstraat 18.
Grootste en meest gesorteerde Schoenmagazijnen van den Haag en omstreken. Eenig adres waar aan particulieren voor grossiers prijzen wordt verkocht. Specialiteit in platvoetzoolen ook naar gipsvorm en volgens medisch voorschrift.

J. BRAND,
PAPESTRAAT 10.
Tailleur pour Hommes et Dames.
Prix très modérés.

Bloemenmagazijn
van Th. JANSEN,
Koningin Emmakade 89.
Telephoon n°. 2556.
Aanleg en onderhoud van Tuinen.

Firma Wed. C. P. MIJNLIEF,
Lange Beestenmarkt 65a.
Bekroond met Gouden en Verguld Zilveren Medaille te 's-Gravenhage 1898.
Mijnlief's Kinder- en Zoet Roggebrood
aanbevolen door H.H. doctoren.
OPGERICHT 1793.

KANTOOR DER
Begrafenis-Maatschappij
„SECURITAS".
Waldeck Pyrmontkade 54, Den Haag.
Directeur H. W. MUR.
Grafkransen, Monumenten enz.

Maatschappij „NUTRICIA"
ZOETERMEER,
Filiale Den Haag: Piet Heinstraat 102a,
Telephoon 1739.
Roomboter, Gehomogeneïseerde Melk en Room, Kindermelk systeem Prof. Backhaus.
Leveranciers Rotterdamsche Lloyd, Stoomvaart Mij Nederland, Etat Indépendant du Congo, enz

D. A. Borrebach.
Coiffeur.
TOILETARTIKELEN en SPONZEN.
HOFSPUI No. 73.

A. S. v. ECK.
KORTE POTEN 29. -- Telef. 318.
Gasfitterij.
TUINSLANGEN en SPROEIJERS,
van af 0.75 per Meter

Wat is Cera?
Het geheim van den meubelmaker. Het eenige product dat bewezen heeft geschikt te zijn voor het onderhoud van uwe meubelen.
Uitsluitend verkrijgbaar in flacons van 15 en 25 cent bij: **W. H. van IJsselstein** drogist **Spui 256** tegenover de Bierkade.

SERVICE ANTISEPTIQUE.
Voor een vlugge en nette bediening bezoeke men de **KAPSALON** van
Molenstraat 50. ***J. P. HUMEL,*** 's-Gravenhage.
Abonnement: 14 maal scheren f 1.—. 7 maal haarknippen f 1.—.
Specialiteit in **eau de cologne 471** en het **Indische merk H en S.**

PIANO'S Verhuren. Stemmen. Repareeren.
Van Bergen Henegouwen.
Anna Paulownastraat 19.

Piano's en Orgels,
D. A. RIPPEN.
Gediplom. stemmer „Toonkunst."
Groote Markt 26a.
Betrouwbaar en voordeelig adres ook voor stemmen en repareeren.

JAC. MOULIJN,
OPTICIEN. — INSTRUMENTMAKER,
2e WAGENSTRAAT 95.
TELEFOON No. **904.**
Billijk en **solied** adres voor alle artikelen voor
ZIEKENVERPLEGING,
Hospitaallinnen, IJszakken, Windkussens, Koortsthermometers, Inhalatie-Apparaten, Medicijnglaasjes, enz.
Brillen en Pince-Nez
volgens voorschrift van HH. Doctoren.
AANLEG en ONDERHOUD van **Electrische Schellen** en **Telefoonleidingen.**

NAAIMACHINENHANDEL
v/h. **A. LEWENSTEIN.**
WAGENSTRAAT 18 a.
Levert uitsluitend 1ste kwaliteit naaimachinen.
Gratis onderricht in het moderne borduren en stoppen.

J. F. J. BAKKER,
24 Raamstraat 24.
Handel in Koloniale waren & Comestibles
Telephoonnummer 880.
Vraag steeds:
Preanger, Java en Santos koffie.
Dagelijks versch gebrand.
Alsook de Congo Thee per ons 16—20 cts.

W. ROELOFSEN.
Columbusstraat 101.
Teleph. 2774.
Specialiteit in Indische Ingredienten.
Sambals in fleschjes en blikjes,
Palmin plantenboter, **Sportbeschuit** van de kolonie I. B. te Blaricum.

A. A. REGENSBURG
TANDARTS.
Laan van Meerdervoort 157, Den Haag.

S. SPIJER & Co.
Magazijnen in Goud, Zilver, Diamanten.
26 Spuistraat 26 7 Schoolstraat 7
hoek Passage. over de Vischbanken.
'S-GRAVENHAGE.

Ch. W. GUY,
Prins Hendrikstr. 151 DEN HAAG.
Piano's, Orgels en Muziekinstrum.
Stemmen, Repareeren, Verhuren.

B. SCHOEMAKER,
TAILLEUR.
Specialiteit in Engelsche Stoffen.
Westeinde 16. — Den Haag.

SACHS & Co.
Den Haag. Rotterdam. Utrecht.
Specialiteit Hemden naar Maat.

R. BERKENBOSCH, firma H. Spaan
levert steeds prima kwaliteit
Melkbrood.
Korte Beestenmarkt 2. Teleph. 1970.
Reinkenstraat 45. Gedempte Burgwal 31
DEN HAAG.

P. J. CRAMWINCKEL en ZONEN,
Spiegel- en Lijstenfabrikanten.
KUNSTHANDEL.
NIEUWE HAVEN 360-362, Telefoon N° 112.
PIETHEINSTRAAT 36, Telefoon N°. 1906.

VERTIN & Co.,
Hooge Nieuwstr. 34 (bij 't Tournooiveld).
Effecten- en Administratiekantoor.
BUREAU DE CHANGE.
Abonnement voor het nazien van loten en aflosbare Effecten onder garantie, tegen eventueel renteverlies. Abonnementsvoorwaarden gratis verkrijgbaar.

Distilleerderij „DE POSTWAGEN",
Depot Kranestraat 80.
INMAAK-BRANDEWIJN,
per Liter ***f0.75*** en ***f0.80.***

W. PAULUSSEN
Drogist:
SPUI 156a
recht over de St. Jacobstraat
goedkoopste en solideste adres voor
Gummi- en Verbandartikelen.

Mej. W. J. van WIJK
CUISINIÈRE
OBRECHTSTRAAT 57.
Uitzending van Diners.
Telephoon 2665.

Kon. Nederl. Mandenfabriek
FERD. VAN VLIET.
Noordeinde 158.
Interc. Telefoon **3160.**
— **REPARATIE-INRICHTING.** —

Spuitwater en Limonade
op **Kogelflesschen** bij abonnement.
Stoomfabriek van koolzuurhoudende dranken.
Laan 26a, 28 & 28a
bij de **GROOTE MARKT.**

Vitrauphanie of Glaspapier
voor horren, puiramen, enz.
H. J. T. MATVELD,
Wagenstraat 127,
eenig filiaal Zoutmanstraat 56.

M. van STEENBERGEN
Groothandel in Aardappelen.
Korte Groenewegje 122—125.
Teleph. Interc. 1989. Telegramadres Steenbergen Haag.
Levering bij minstens een ½ H.L.

POPPEN. POPPEN.
OUDSTE ADRES van POPPEN en POPPENKLEEDING.
Alle soorten reparatiën.
GROOTSTE SORTEERING in
echte haren- en fantasie-pruiken.
Th. A. KEET,
OUDE MOLSTRAAT 11 bij de Papenstraat.

L. A. GIRCOUR
Specialiteit in
Fransche Cognac en Wijn.
Handel in Gedistilleerd en Bieren.
Korte Hoogstraat 11.

„TRANSVALIA".
Prins-Hendrikstraat 74.
Dr. Jaegers zuiver wollen ondergoederen.
Dames-modeartikelen.
Geconfectionneerde ondergoederen.

Rijwielfabriek en Magazijn BOSCHHOEK.
Gevestigd sedert 1899.
François Valentijnstraat 177,
hoek Anna van Buerenstraat.
Reparatie-Inrichting voor alle bestaande merken van Rijwielen.
Agentuur van 1e Klas Engelsche en Duitsche Fabrieken.

P. F. A. SCHREINER
Behangerij. — Stoffeerderij.
Compleete Meubileering.
Bedden- en Meubel-Magazijnen.
Zoutmanstraat 18-20, DEN HAAG.
Telephoon 1864.

DIENSTBODENKANTOOR
„EURÉKA"
Tasmanstraat 65
DEN HAAG.

Blauwe Hondje.
Groote verscheidenheid in
BINNEN- en BUITENLANDSCHE
SPECIALITEITS-GENEESMIDDELEN.
Vlamingstraat 42. — Telef. 1955.

E. H. PROTZMANN.
'S-GRAVENHAGE. — INGENIEUR. — HEERENSTRAAT 8
Telephoon 275.
Electrische installaties. — **Electrische benoodigdheden.**

MODES.
Madelle P. J. H. SPITS,
Hofspui 9A. Westeinde 187.
Dames- en Kinderhoeden-Magazijn.

Magazijn in Gas-Artikelen,
Wasch-Artikelen, Badtoestellen,
Sanitaire-Inrichtingen, enz. enz.
Lood- en Zinkwerken.
Aanleg van Electrisch Licht, Electrische Schellen en Huis-Telephoons.
J. VAN DER SPEK,
BALISTRAAT 4.
Telephoonnummer 1371.

BRANDSTOFFENHANDEL - C. AANDEWIEL
Hofleverancier van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Kantoor: SUMATRASTRAAT 145, Telephoon 1427, 's-Gravenhage.
Filiaal: BADHUISSTRAAT 103, Telephoon 2854, Scheveningen.

SIGARENFABRIKANT.
UITSLUITEND HANDWERK.
E. J. G. OSKAM,
Importeur van Havana-Sigaren.
Den Haag. Hoogstraat 27. *Telefoon* 2403.
Speciale verpakking voor Indiën.

Parfumeriën
Toilet-artikelen enz.,
E. Letitre,
Passage 13.

Gebr. UITERWIJK.
Piet Heinstraat 99. — 's-Gravenhage.
Telephoon 3413.
Huishoudelijke Artikelen.
Haarden, Fornuizen,
Kinderwagens en Sportkarren.
Smederijwerken, etc.

Firma Gebr. KALSE,
Vlamingstraat 41. Den Haag.
KANTOORBOEKHANDEL.
Specialiteit in Lederwaren.
KOFFERS. TASSCHEN.

FABRIEK
VAN
Gaskronen, Kandelabres, Appliques
Kopergieterij. Koperdraaierij. W. J. Schuling. Koperslagerij. Koperdrijverij.
Paveljoensgracht N°. 29a.
FILIAAL: KORTE HOUTSTRAAT N°. 2. BIJ HET PLEIN.

B. DERKSEN,
Brood- en Beschuitfabriek „de Oude Vette Hen".
Hofleverancier.
Telephoon 2480. Oude Molstraat 8.
DEN HAAG.
Gewoon en Luxebrood, Beschuit, Krentenbrood enz.

Begrafenis-Onderneming
van D. J. JOUVENAAR.
Hoofd-Kantoor: Veenkade 56.
Specialiteit in GRAFHEKKEN.
ZERKEN en MONUMENTEN.

Croes & Co. — Spui 231.
Fabriek van Koper- & Blikwerken.
BLANK, GELAKT en VERNIKKELD.
Gegalvaniseerde artikelen voor
HOENDERPARKEN.
alles volgens opgaaf of teekening.
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.
BINNENKISTEN VOOR INDIËN.

VAN RIJSWIJK & ZOON
Hofleveranciers.
Veenkade, Kettingstraat n/d Passage
Bloemwerken van Kunst en Smaak.
AANLEG en
ONDERHOUD van TUINEN.
3340 Telefoon 2875.

HAUTE NOUVEAUTÉ
IN
ENGELSCHE STOFFEN.
C. A. JANSEN.
TAILLEUR.
WAGENSTRAAT 81. — DEN HAAG.

Wat onze klanten zeggen!
Zij, die eenmaal hun
Schoenwerk
gekocht hebben bij
„DE CONCURRENT"
45, VLAMINGSTRAAT 45,
KOMEN STEEDS WEDER.

De „Kaplaars"
Herderinnestraat 9,
den leden aanbevolen.

Filiaal van
G. C. SMEELE,
Stoomgrutterij en
Mosterdfabriek.
Vogelzaad en Voerartikelen.
Weimarstraat 54.

Ch. F. RIJKEN & Co.
Pianofabrikanten. — Hofleveranciers.
26 Nieuwstraat 26. — DEN HAAG.
Magazijnen van Amerikaansche, Duitsche en Fransche **Vleugels, Pianino's en Orgels,** in verschillende prijzen, stijlen en houtsoorten.
PIANINO's, speciaal voor het tropische klimaat vervaardigd, in verschillende prijzen voorhanden, welke met **certificat d'origine** en garantie verkocht worden.
Fabriek speciaal ingericht voor Reparatiën.
Ruime keuze van Huurinstrumenten.
Stemmen, Repareeren, Verhuren.

E. J. KOPPEN.
Confiseur Patissier
LANGE POTEN 25.
Salon de Rafraichissements.

G. E. V. L. van Zuylen.